

John Gabriel Borkman, by Henrik Ibsen

The Project Gutenberg eBook of John Gabriel Borkman, by Henrik Ibsen This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org

Title: John Gabriel Borkman

Author: Henrik Ibsen

Translator: Odd Tangerud

Release Date: December 23, 2006 [EBook #20178]

Language: Esperanto

Character set encoding: ASCII

*** START OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK JOHN GABRIEL BORKMAN ***

Produced by Andrew Sly and Will Wurzel

HENRIK IBSEN

JOHN GABRIEL BORKMAN

(1896)

Tradukis 1997 Odd Tangerud

ISBN 82-91707-59-6

JOHN GABRIEL BORKMAN

ROLOJ:

JOHN GABRIEL BORKMAN, eksa bankestro. SINJORINO GUNHILD BORKMAN, lia edzino. ERHART BORKMAN, studento, ilia filo. FRAUXLINO ELLA RENTHEJM, gxemelfratino de sinjorino Borkman. SINJORINO FANNY WILTON. VILHELM FOLDAL, kromoficisto en ministeria oficejo. FRIDA FOLDAL, lia filino. LA CXAMBRISTINO de sinjorino Borkman.

(La dramo okazas iun vintran vesperon ekster la cxefurbo en la bieno de la familio Renthejm.)

UNUA AKTO

(La sidcxambro de *sinjorino Borkman*, ekipita de malnovmoda, paligxinta gloro. Malferma sxovpordo kondukas malsupren en gxardeno cxambro kun fenestroj kaj vitra pordo en la fono. Tra gxi estas elvidajxo al la gxardeno, kie la negxa vetero blovigxas en la krepusko. Sur la dekstre-flanka muro estas enireja pordo de la antauxcxambro. Pli antauxe estas granda, malnova ferforno en kiu estas ekbruligita. Maldekstre, iom pli malantauxe, estas unu pli malgranda pordo. Antauxe en la sama flanko estas fenestro, kovrita de dikaj kurtenoj. Inter la fenestro kaj la pordo estas kanapo kun cxevalhara kovrajxo kaj kun tapisxkovrita tablo antauxe. Sur la tablo estas eklumigita lampo kun sxirmilo. Apud la forno estas altdorsa apogsegxo.)

(*Sinjorino Gunhild Borkman* sidas sur la kanapo kun sia krocxtrikajxo. Sxi estas iom agxa virino kun malvarma, distingita aspekto, kun rigida staturo kaj nesxangxigxantaj vizagxtraĵoj. Sxia densa hararo estas ege griza. La manoj maldikaj, diafanaj. Vestita en dika, malhela silkvestajxo, kiu origine estis eleganta, sed nun estas uzita. Lana sxalo sur la sxultroj.)

(Sxi sidas momenton rekta kaj senmova kun la krocxajxo. Jen auxdigxas de ekstere sonorigado de preterpasanta sledo.)

SINJORINO BORKMAN (ekauxskultas; brilas gxoyo en sxiaj okuloj, kaj senpere sxi flustras:) Erhart! Fine!

(Sxi ekstaras kaj rigardas elen tra la kurteno. Aspektas seniluziigita, kaj reen eksidas sur la kanapo por sia laboro.)

(La *cxambristino* iom poste envenas de la enireja cxambro kun vizitkarto sur pleto.)

SINJORINO BORKMAN (rapide) Cxu la studento tamen venis?

CXAMBRISTINO Ne, sinjorino. Sed ekstere estas sinjorino --

SINJORINO BORKMAN (flankenmetas la krocxajxon) Nu, do sinjorino Wilton --

CXAMBRISTINO (proksimigxas) Ne; estas *fremda* sinjorino --

SINJORINO BORKMAN (etendas manon por la karto) Ke mi vidu -- (legas; rapide ekstaras kaj rigardas la knabinon rigide) Cxu vi estas certa, ke estas por mi?

CXAMBRISTINO Jes, mi komprenis, ke estus por la sinjorino.

SINJORINO BORKMAN Cxu sxi demandis por paroli kun sinjorino Borkman?

CXAMBRISTINO Jes ja, tion sxi faris.

SINJORINO BORKMAN (abrupte; decidite) Bone. Do diru ke mi estas hejme.

(La *cxambristino* malfermas la pordon por la fremda sinjorino kaj mem eliras.)

(*Frauxlino Ella Renthejm* venas en la cxambron. Sxi similas al la fratino laux ekstero; sed sxia vizagxo havas pli suferan ol akran esprimon. Gxi ankoraux portas stampon de granda, karakterplena beleco de pasintaj jaroj. La ricxa hararo estas kombita en naturajn buklojn de la frunto, kaj estas tute argxentoblanka. Sxi estas vestita en nigra veluro kun cxapelo kaj mantelo kun pelta subsxtofo el la sama materialo.)

(Ambaux fratinoj staras momenton en silento, prove rigardantaj unu la alian. Cxiu el ili aspekte atendas, ke la alia parolu la unua.)

ELLA RENTHEJM (kiu estas sin tenanta apud la pordo) Jes, vi certe rigardas min en surprizo, vi, Gunhild.

SINJORINO BORKMAN (staras senmova, rekta, inter la kanapo kaj la tablo, apogante la fingropintojn sur la tapisxo.) Cxu vi ne iras erare? La administranto ja logxas en la flanka domo, vi scias.

ELLA RENTHEJM Ne estas kun la administranto ke mi parolu hodiaux.

SINJORINO BORKMAN Cxu estas al mi, ke vi ion volas?

ELLA RENTHEJM Jes. Mi devas paroli kelkajn vortojn kun vi.

SINJORINO BORKMAN (venas antauxen sur la planko) Nu, -- do eksidu.

ELLA RENTHEJM Dankon; mi bone povas stari dume.

SINJORINO BORKMAN Tute kiel placxas al vi. Sed tamen iom malligu la supervestajxojn.

ELLA RENTHEJM (malbutonumas la mantelon) Jes, estas tre varme cxi tie --

SINJORINO BORKMAN Mi cxiam frostas.

ELLA RENTHEJM (staras momenton sxin rigardante, kun la brako ripozanta sur la dorso de la braksegxo) Jes, -- Gunhild, estas nun baldaux ok jaroj post kiam ni laste vidis unu la alian.

SINJORINO BORKMAN (malvarme) Almenaux post kiam ni interparolis.

ELLA RENTHEJM Gxuste dirite, interparolis, jes. -- Cxar vi certe foje vidis min, -- kiam mi devis fari mian jaran vojagxon cxi tien al la administranto.

SINJORINO BORKMAN Unu aux du fojojn, mi opinias.

ELLA RENTHEJM Ankaux mi kelkajn fojojn ekvidetis vin. En la fenestro *tie*.

SINJORINO BORKMAN Estus malantaux la kurtenoj. Vi havas bonajn okulojn, vi. (akre kaj sxire) Sed la lastan fojon kiun ni *kunparolis*, -- tio okazis cxi tie en la cxambro cxe mi --

ELLA RENTHEJM (deturnante) Jes, jes, mi scias, Gunhild!

SINJORINO BORKMAN -- la semajnon antaux ol li, -- antaux ol li liberigxis.

ELLA RENTHEJM (iras trans la planko) Ho, ne tusxu do *tion*!

SINJORINO BORKMAN (firme sed mallauxte) Estis la semajno antaux ol li, -- la bankestro denove liberigxis.

ELLA RENTHEJM (antauxen sur la planko) Ho jes, jes, jes! Mi certe ne forgesas tiun momenton! Sed pri tio pensi estas tro preme. Ecx nur en pensoj resti momenton je tio -- oh!

SINJORINO BORKMAN (obtuze) Kaj tamen la pensoj ne permesigxas turnigxi cxirkaux ion alian! (ekdire; kunfrapante la manojn) Ne, mi ne komprenas! Neniam en la mondo! Mi ne komprenas, ke tiajxo, -- io tiel terura povu trafi solan familion! Kaj imagu, -- *nian* familion! Altrangan familion, kiel la nian! Imagu ke tio trafis gxuste *gxin*!

ELLA RENTHEJM Ho Gunhild, -- estas ja pli, pli multaj ol *nia* familio, kiujn tio frapis.

SINJORINO BORKMAN Nu jes; sed pri cxiuj tiuj aliuloj mi ne multe atentis. Cxar estis ja nur iom da argxento -- aux kelkaj paperoj, -- kiuj perdigxis por *ili*. Sed por ni --! Por mi! Kaj por Erhart! Infano kia li tiam estis! (en kreskanta ekscito) La honto por ni du senkulpuloj! La senhonorigo! La malbela, terura senhonorigo! Kaj aldone esti tute ruinigata!

ELLA RENTHEJM (singarde) Diru al mi, Gunhild, -- kiel li portas tion?

SINJORINO BORKMAN Erhart, vi aludas?

ELLA RENTHEJM Ne, -- li mem. Kiel li portas tion?

SINJORINO BORKMAN (spirblovas moke) Cxu vi imagas, ke mi demandas pri *tio*?

ELLA RENTHEJM Demandas? Vi do ne bezonas demandi --

SINJORINO BORKMAN (mire rigardas sxin) Vi do ne kredas, ke mi interrilitas kun li? Estas kune kun li? Foje sercxas lin?

ELLA RENTHEJM Ecx ne tio!

SINJORINO BORKMAN (kiel antauxe) *Li*, kiu devis sidi ensxlosata kvin jarojn! (frapas la manojn antaux la vizagxon) Ho, kia frakasanta honto! (ekrektigas sin) Kaj imagu kiom la nomo John Gabriel Borkman signifis pasinte! -- Ne, ne, ne, -- neniam plu vidi lin! -- Neniam!

ELLA RENTHEJM (rigardas sxin momenton) Vi havas malmolan animon, Gunhild.

SINJORINO BORKMAN Kontraux *li*, jes.

ELLA RENTHEJM Li tamen estas via edzo.

SINJORINO BORKMAN Cxu li ne diris en la tribunalo, ke estis *mi*, kiu komencis ruinigi lin? Ke mi disipis tro da mono --?

ELLA RENTHEJM (singardeme) Sed cxu ne *estis* ia vero en tio?

SINJORINO BORKMAN Sed cxu ne estis li mem, kiu volis tion tiel havi! Cxio devus ja esti tiel sence abunda --

ELLA RENTHEJM Tion mi ja scias. Sed gxuste tial vi estus devinta reteni. Kaj tion vi ja ne faris.

SINJORINO BORKMAN Cxu mi tiam sciis, ke ne estas lia propra mono, tiu kiun li donis al mi por disponi? Kaj kiun li ankaux mem disponis? Dek fojojn pli disipe ol mi!

ELLA RENTHEJM (silente) Nu, tio sekvis de lia pozicio, mi pensas. *Grandparte* tamen.

SINJORINO BORKMAN (rikane) Jes, dirigxis ja cxiam, ke ni devis "reprezenti". Kaj sekve li reprezentis kiel efikas! Veturis per kvar-jungitaro -- kvazaux li estus regxo. Igis homojn kapklini kaj humilskrapi antaux li kvazaux antaux regxo. (ridas) Kaj ili nomis lin per antauxnomo, -- tra la tuta lando -- gxuste kvazaux li estus la regxo mem. "John Gabriel", "John Gabriel". Cxiuj sciis kia grandegulo "John Gabriel" estas!

ELLA RENTHEJM (firme kaj varme) Tiam li ja *estis* grandegulo.

SINJORINO BORKMAN Jes, aspektis ja tiel. Sed neniam per unu sola vorto li informis min, kia estas lia stato. Neniam li sugestis, el kio li prenis la rimedojn.

ELLA RENTHEJM Ne, ne, -- tion scietis ankaux ne aliuloj.

SINJORINO BORKMAN Ne gravis pri la aliuloj. Sed al *mi* li devis diri la veron. Sed tion li neniam faris! Li nur mensogis, -- mensogis tiel senfunde por mi --

ELLA RENTHEJM (interrompante) Tion li certe ne faris, Gunhild! Li eble prisilentis. Sed li certe ne mensogis.

SINJORINO BORKMAN Nu jes, nomu tion kiel vi volas. Tio estas ja tute la sama. -- Sed fine renversigxis la tuto. Cxio. La tuta gloro.

ELLA RENTHEJM (antaux si) Jes, cxio renversigxis -- por *li* -- kaj por aliuloj.

SINJORINO BORKMAN (rektigas sin minace) Sed tion mi diras al vi, Ella, -- mi ankoraux ne cedas! Mi sciis havigi al mi rehonorigon. Pri tio vi konfidu!

ELLA RENTHEJM (strecxita) Rehonorigon? Kion vi pensas pri *tio*?

SINJORINO BORKMAN Rehonorigon por nomo kaj honoro kaj bonstato! Rehonorigon por mia tuta mistraktita vivosorto, pri tio mi pensas! Mi havas iun rezerve, mi, vi sciis. -- Iun, kiu lavu *pura* cxion, kion -- kion la bankestro jxetis en la koton.

ELLA RENTHEJM Gunhild! Gunhild!

SINJORINO BORKMAN (kreskante) Vivas vengxanto, sciis! Iu kiu rebonigos cxion, pri kio lia patro estas kulpa al mi!

ELLA RENTHEJM Do Erhart.

SINJORINO BORKMAN Jes, Erhart, -- mia mirinda knabo! *Li* scios restarigi la parencaron, la domon, la

nomon. Cxion, kio *eblas* restarigxi. -- eble ankoraux pli.

ELLA RENTHEJM Kaj laux vi kiel *tio* okazus?

SINJORINO BORKMAN Tio venu kiel gxi povos. Mi ne scias *kiel* tio venos. Sed mi scias, ke gxi *venos* kaj *devos* iam veni. (rigardas sxin demande) Cxu -- Ella, -- cxu ne estas funde la sama, kion vi estas pripensadanta de post kiam li estis etulo?

ELLA RENTHEJM Ne, tion mi vere ne povas diri.

SINJORINO BORKMAN Cxu ne? Kial vi do zorgis pri li? Tiam kiam la sxtormo estis ekfuriozinta super -- super cxi tiu domo.

ELLA RENTHEJM Tiam vi ja ne mem kapablis, Gunhild.

SINJORINO BORKMAN Ho ne, -- mi ja ne povis. Kaj lia patro, -- li estis legxe ekskuzita, -- tie kie li sidis, -- tiel bone gardata --

ELLA RENTHEJM (en ekscito) Ho, ke vi kapablas eldiri tiajn vortojn --! Vi!

SINJORINO BORKMAN (kun venena esprimo) Kaj ke *vi* povus decidigi vin zorgi pri iu, -- iu infano de John Gabriel! Tute kvazaux tiu infano estus via propra -- Forpreni gxin de *mi*, -- kaj vojagxi hejmen kun gxi. Kaj reteno gxin cxe vi, jaron post jaro. Gxis la knabo preskaux estis plenkreska. (rigardas sxin suspekto) Kial vi vere faris tion, Ella? Kial vi retenis lin?

ELLA RENTHEJM Okazis ke mi tre kore sxatis lin --

SINJORINO BORKMAN Pli ol mi, -- lia patrino!

ELLA RENTHEJM (evite) Tion mi ne scias. Kaj aldone Erhart estis malforteca dum la kreskado --

SINJORINO BORKMAN Erhart -- malforteca!

ELLA RENTHEJM Jes, sxajnis al mi, -- almenaux tiam. Kaj la aero tie fore cxe la okcidenta marbordo estas multe pli milda ol cxi tie, vi ja scias.

SINJORINO BORKMAN (ridetas amare) Hm. Cxu? (interrompante) Jes, vi certe estas multe farinta por Erhart, vi. (sxangxas tonon) Nu, estas ja kompreneble; vi havas ja rimedojn por tio. (ridetas) Vi estis ja bonsxanca, vi, Ella. Vi sukcesis savi tion, kio estis la via.

ELLA RENTHEJM (ofendita) Por tio *mi* ne faris pasxon, -- povas mi certigi al vi. Mi ne havis -- antaux longe longe poste -- iun suspekton, ke la paperoj, kiuj estis en deponio en la banko por mia konto, -- ke ili estis netusxitaj --

SINJORINO BORKMAN Nu ja; tiajxon mi ne komprenas! Mi nur diras, ke vi estis bonsxanca. (rigardas sxin demande) Sed kiam vi tiel meminciate komencis prizorgi Erhart por mi --? Kiu do estis via celo pri tio?

ELLA RENTHEJM (rigardas sxin) Mia celo --?

SINJORINO BORKMAN Nu ja, intencon vi ja devus havi. Kia vi volis fari lin? Kion fari el li, mi pensas?

ELLA RENTHEJM (malrapide) Mi volis faciligi al Erhart la vojon por farigxi felicxa homo en nia mondo.

SINJORINO BORKMAN (spirblovas) Puh, -- homoj en nia ekonomia stato havas sufcixe por pripensi ol pensi pri felicxo.

ELLA RENTHEJM Kion do, -- vi pensas?

SINJORINO BORKMAN (rigardas sxin malferme kaj serioze) Erhart devas antaux cxio atenti, ke li estos lumanta tiel alte kaj tiel vaste, ke neni homo en la lando plu videtas la ombron, kiun lia patro jxetis super min -- kaj super sian filon.

ELLA RENTHEJM (esplora) Diru al mi, Gunhild, -- cxu *tio* estas postulo, kiun Erhart *mem* metas por sia vivo --?

SINJORINO BORKMAN (mire) Jes, tion ni do esperu!

ELLA RENTHEJM -- aux cxu gxi pli estas postulo, kiun *vi* metas al li?

SINJORINO BORKMAN (mallonge) Mi kaj Erhart cxiam metas la samajn postulojn al ni mem.

ELLA RENTHEJM (peze kaj malrapide) Tiel certa vi do estas pri via knabo, vi, Gunhild.

SINJORINO BORKMAN (kasxe triumfe) Jes, lauxdo kaj danko al Dio, -- mi estas. Pri tio vi fidu!

ELLA RENTHEJM Vi sekve funde tamen devas senti vin felicxa. Spite al cxuiuj aliajxoj.

SINJORINO BORKMAN Mi ja faras. Pro tio. Sed jen, -- cxium momenton, vidu, -- venas drivanta tiu aliajxo kiel kruda vetero super min.

ELLA RENTHEJM (kun sxangxita tono) Diru al mi --. Pli bone tuj. Cxar vere estas pro *tio*, ke mi venis cxi tien al vi --

SINJORINO BORKMAN Kion?

ELLA RENTHEJM Ion pri kio mi opiniis, ke mi devas paroli kun vi, -- Diru al mi, Erhart ja ne plu logxas cxi tie cxe -- cxe vi aliuloj.

SINJORINO BORKMAN (malmole) Erhart ja ne *povas* logxi cxi tie cxe mi. Li devas logxi en la urbo --

ELLA RENTHEJM Tion li skribis al mi.

SINJORINO BORKMAN Tion li devas pro la studoj. Sed li vizitas min ioman tempon cxium vesperon.

ELLA RENTHEJM Jes, eble mi povus vidi lin? Kaj tuj paroli kun li?

SINJORINO BORKMAN Li ankoraux ne venis. Sed mi atendas lin cxium momenton.

ELLA RENTHEJM Jes, Gunhild, -- li certe estas veninta. Cxar mi auxdas lin supre.

SINJORINO BORKMAN (kun rapida okuljxeto) Supre en la granda salono?

ELLA RENTHEJM Jes. Mi ja auxdas lin pasxadi tie supre de post kiam mi venis.

SINJORINO BORKMAN (turnas la okulojn for de sxi) Ne estas li, tio, Ella.

ELLA RENTHEJM (surprize) Cxu ne estas Erhart? (suspekto) Kiu tiu do *estas*?

SINJORINO BORKMAN La bankestro.

ELLA RENTHEJM (malrapide, en subpremita doloro) Borkman. John Gabriel Borkman!

SINJORINO BORKMAN Tiel li pasxadas tien kaj reen. Antauxen kaj malantauxen. De mateno al vespero. Tagon post tago.

ELLA RENTHEJM Mi vere auxdis iun aludeton pri io --

SINJORINO BORKMAN Kredeblas. Aludigxas certe cxiajxoj pri ni en la distrikto.

ELLA RENTHEJM Erhart aludis pri tio. En la leteroj. Ke lia patro tenas sin pleje cxe si mem, -- tie supre. Kaj vi cxe vi mem cxi tie malsupre.

SINJORINO BORKMAN Jes, -- tiel la stato estas estinta por ni, Ella. Tute de kiam ili liberigis lin. Kaj sendis lin hejmen al mi. -- Dum cxiuj tiuj longaj ok jaroj.

ELLA RENTHEJM Sed mi neniam havis la penson, ke tio efektive povus esti vero. Ke estus ebla --!

SINJORINO BORKMAN (kapsignas) Estas vero. Kaj neniam povos farigxi alimaniere.

ELLA RENTHEJM (rigardas sxin) Tio cxi tamen estas terura vivo, Gunhild.

SINJORINO BORKMAN Pli ol terura, sciu. Baldaux ne plu eltenebla.

ELLA RENTHEJM Mi bone komprenas.

SINJORINO BORKMAN Cxiame auxdi liajn pasxojn tie supre. Ek de la frua mateno gxis malfrue en la nokto. -- Kaj tiel auxdeble kiel estas cxi tie malsupre.

ELLA RENTHEJM Jes, estas intense auxdeble cxi tie.

SINJORINO BORKMAN Multfoje sxajnas al mi, ke mi havas malsanan lupon pasxadanta en kagxo tie supre en la salono. Gxuste rekte super mia kapo. (auxskultas kaj flustras) Auxdu nur, vi! Auxdu! Tien kaj reen, -- tien kaj reen iras la lupo.

ELLA RENTHEJM (gardeme) Cxu ne povus sxangigxi, Gunhild?

SINJORINO BORKMAN (rifuzante) Li neniam faris alpasxon por tio.

ELLA RENTHEJM Sed cxu vi ne povus fari la unuan pasxon?

SINJORINO BORKMAN (ekagitigxas) Mi! Post cxio kion li pekis kontraux mi! -- Ne dankon! Prefere lasu la lupon dauxrigi sian pasxadon tie supre.

ELLA RENTHEJM Farigxas tro varme por mi nun. Mi tamen devas ekhavi permeson por demeti la vestajxojn.

SINJORINO BORKMAN Jes, mi ja demandis al vi antaux --

(*Ella Renthejm* demetas de si mantelon kaj cxapelon sur segxon cxe la enireja pordo.)

ELLA RENTHEJM Cxu vi neniam okaze renkontas lin ekstere de la domo?

SINJORINO BORKMAN (ridas amare) En socia rondo, vi aludas?

ELLA RENTHEJM Mi pensas kiam li eliras en la fresxan aeron. Ene sur la vojetoj en la arbaro, aux --

SINJORINO BORKMAN La bankestro neniam eliras.

ELLA RENTHEJM Ecx ne en la krepusko?

SINJORINO BORKMAN Neniam.

ELLA RENTHEJM (kortusxata) Al tio li do ne povas devigi sin?

SINJORINO BORKMAN Eble ne povas. Li havas sian grandan pelerinon pendanta en la mursxranko. En la antauxcxambro, vi scias --

ELLA RENTHEJM (al si mem) -- tiu sxranko en kiu ni ludis, kiam ni estis etuloj --

SINJORINO BORKMAN (kapsignas) Kaj foje, -- malfrue vespere, -- mi povas auxdi lin malsuprenveni -- por vesti sin kaj eliri. Sed kutime li haltas meze en la sxtuparo, -- kaj returnas. Kaj jen li reen supreniras al la salono.

ELLA RENTHEJM (silente) Cxu neniam iu el liaj malnovaj amikoj venas supren tie por viziti lin?

SINJORINO BORKMAN Li *ne havas* malnovajn amikojn.

ELLA RENTHEJM Li do havis multajn -- foje.

SINJORINO BORKMAN Hm! De ili li ja bele kvitigis sin. Li farigxis por siaj amikoj multekosta amiko, -- li, John Gabriel.

ELLA RENTHEJM Nu jes, vi eble pravas en tio, Gunhild.

SINJORINO BORKMAN (impete) Cetere mi devas diri, ke estas malnoble, fie, malvirte, malgrandanime insisti tiom sur la perdo, kiun ili suferis pro li. Estis ja nur mona perdo. Nenio alia.

ELLA RENTHEJM (ne respondante) Kaj nun li do vivas tie supre tute sola. Tiel tute sola.

SINJORINO BORKMAN Jes, li eble tion faras. Efektive mi sciigxas, ke maljuna kopiisto aux kromskribisto foje venas supren al li.

ELLA RENTHEJM Nu tiel; certe estas iu, kiu nomigxas Foldal. Cxar mi scias ke tiuj du estis amikoj en la juneco.

SINJORINO BORKMAN Jes, ili certe estis, mi kredas. Cetere mi ne scias ion pri li. Cxar li neniam kunvenis en nia socia rondo. Kiam ni iun *havis* --

ELLA RENTHEJM Sed *nun* li do venas al Borkman?

SINJORINO BORKMAN Jes, li ne estas pli selektema ol tia. Sed tio komprenigxas; li nur venas en la krepusko.

ELLA RENTHEJM Tiu Foldal, -- ankaux *li* estis unu el tiuj, kiuj suferis perdojn, je la bankroto.

SINJORINO BORKMAN (pase rimarkante) Jes, sxajnas al mi, ke mi memoras, ke li perdis iom da mono, ankaux li. Sed certe estis tute bagatela --

ELLA RENTHEJM (kun facila emfazo) Estis cxio kion li posedis.

SINJORINO BORKMAN (ridetas) Nu, sed pro Dio, -- tio kion *li* posedis, estis do certe tiel sensignife malmulta, sciu. Nenio por preparoli.

ELLA RENTHEJM Ecx ne paroligxis pri tio, -- de Foldal, -- dum la proceso.

SINJORINO BORKMAN Kaj cetere, mi povas rakonti al vi, ke Erhart estas doninta abundan rekompencan por tiu sensignifajxo.

ELLA RENTHEJM (mire) Cxu Erhart? Kiel povus Erhart *tion*?

SINJORINO BORKMAN Li zorgis pri la plej juna filino de Foldal. Li instruis sxin, -- tiel ke sxi eble povos *farigxi* io, kaj iam zorgi pri si mem. Vidu, -- *tio* certe estas multe pli ol tio, kion la patro estus povinta fari por sxi.

ELLA RENTHEJM Jes, la patro, li eble havas mizeran ekonomian staton, li, mi opinias.

SINJORINO BORKMAN Kaj Erhart ankaux arangxis, ke sxi povas lerni muzikon. Sxi jam estas tiel lerta, ke sxi povas veni supren al -- al li tie supre en la salono, kaj ludi por li.

ELLA RENTHEJM Do li dauxre sxatas muzikon?

SINJORINO BORKMAN Ho jes, li do faras. Li havas ja la pianon, kiun vi alsendis -- kiam li estis atendata --

ELLA RENTHEJM Kaj sur tiu sxi ludas por li?

SINJORINO BORKMAN Jes, tiel foje. En la vesperoj. Ankaux tion Erhart arangxis.

ELLA RENTHEJM Sed cxu la bedauxrinda knabino devas iri tiun longan vojon cxi tien? Kaj poste hejmen al la urbo?

SINJORINO BORKMAN Ne, tion sxi ne bezonas. Erhart arangxis, ke sxi povas esti cxe sinjorino, kiu logxas cxi tie najbare. Estas iu sinjorino Wilton --

ELLA RENTHEJM (vigle) Sinjorino Wilton!

SINJORINO BORKMAN Iu tre ricxa sinjorino. Iu kiun vi ne konas.

ELLA RENTHEJM Mi auxdis la nomon. Sinjorino Fanny Wilton, mi kredas --

SINJORINO BORKMAN Jes, tute gxuste.

ELLA RENTHEJM Erhart plurajn fojojn skribis pri sxi. -- Cxu sxi logxas cxi tie nun?

SINJORINO BORKMAN Jes, sxi luprenis vilaon cxi tie. Kaj nun sxi translogxis el la urbo antaux iom da tempo.

ELLA RENTHEJM (iom hezitante) Laux onidiro sxi eksedzigxis.

SINJORINO BORKMAN La edzo eble mortis antaux pluraj jaroj.

ELLA RENTHEJM Jes, sed ili eksedzigxis --. Li lasis sin eksedzigxi --

SINJORINO BORKMAN Li forvojugxis de sxi, tion li faris. La kulpo certe ne estis sxia.

ELLA RENTHEJM Cxu vi konas sxin iom pli proksime, Gunhild?

SINJORINO BORKMAN Ho jes, certe. Sxi logxas ja tute proksime. Kaj sxi foje faras etajn vizitojn.

ELLA RENTHEJM Kaj vi eble iom sxatas sxin?

SINJORINO BORKMAN Sxi estas nekutime komprenema. Rimarkinde klara en sia jugxo.

ELLA RENTHEJM En sia jugxo pri homoj, vi aludas?

SINJORINO BORKMAN Jes, pleje pri homoj. Sxi ja efektive studis Erhart. Tiel vere funde, -- la animon. Kaj tial sxi vere adoras lin, -- kiel kompreneble estas.

ELLA RENTHEJM (iom ruze) Do sxi eble konas Erhart ankoraux pli bone ol sxi konas vin?

SINJORINO BORKMAN Jes, Erhart ofte renkontis sxin en la urbo. Antaux ol sxi translogxis cxi tien.

ELLA RENTHEJM (senpripense) Kaj sxi tamen translogxis el la urbo?

SINJORINO BORKMAN (ekmiras kaj rigardas sxin akre) *Tamen!* Kion vi pensas pri tio?

ELLA RENTHEJM (evite) Nu, Dio, -- pensas --?

SINJORINO BORKMAN Vi diris tion en iu stranga maniero. Estis io kion vi pripensis per tio, Ella!

ELLA RENTHEJM (rigardas sxin firme en la okulojn) Jes, efektive estis, Gunhild. Vere estis io, kion mi pensis pri tio.

SINJORINO BORKMAN Nu, do diru malkasxe!

ELLA RENTHEJM Unue mi volas diri *tion* al vi, ke mi trovas, ke ankaux *mi* kvazaux havas rajton al Erhart. Aux cxu vi tion ne trovas?

SINJORINO BORKMAN (rigardas aeren) Je Dio. Post la sumoj, kiujn vi pagis por li, ja --

ELLA RENTHEJM Ho, tute ne tial, Gunhild. Sed cxar mi sxatas lin --

SINJORINO BORKMAN (ridetas moke) Mian filon? Cxu vi povas? Vi? Spite el cxio?

ELLA RENTHEJM Jes, mi povas. Spite al cxio. Kaj mi faras. Mi sxatas Erhart. Tiom, kiom *mi* entute *povas* sxati homon -- nuntempe. En mia agxo.

SINJORINO BORKMAN Nu jes, jes, tiel estu; sed --

ELLA RENTHEJM Kaj tial, vidu, mi farigxas maltrankvila, kiam mi rimarkas, ke io minacas lin.

SINJORINO BORKMAN Minacas Erhart! Jes, sed *kio* minacas lin? Aux *kiu* do minacas lin?

ELLA RENTHEJM Tion faras unue *vi*, -- en *via* maniero --

SINJORINO BORKMAN (ekkrie) Mi!

ELLA RENTHEJM -- kaj jen ankaux tiu sinjorino Wilton, -- mi timas.

SINJORINO BORKMAN (momenton rigardas sxin konsternite) Kaj tiajxon vi povas kredi pri Erhart! Pri mia propra filo! *Li*, kiu havas sian grandan mision por plenumi!

ELLA RENTHEJM (suprajxe pasante diri) Ho kion, mision --!

SINJORINO BORKMAN (ekscitite) Kaj tion vi kuragxas diri tiel moke!

ELLA RENTHEJM Cxu vi opinias ke juna homo en la agxo de Erhart, -- sana kaj gxoja, -- cxu vi opinias, ke *li* akceptas oferi sin por tiajxo kiel "misio"!

SINJORINO BORKMAN (forte kaj firme) Erhart faras! Tion mi certe scias!

ELLA RENTHEJM (agitas la kapon) Vi nek scias nek kredas tion, Gunhild.

SINJORINO BORKMAN Cxu mi ne kredas!

ELLA RENTHEJM Estas nur io, kion vi prirevadas. Cxar se vi ne havis *tion* por alkrocxi vin, vi pensus certe ke vi tute malesperus.

SINJORINO BORKMAN Jes, tiam mi vere devus malesperi. (impete) Kaj eble estas *tio*, kion vi pleje atendus, vi, Ella!

ELLA RENTHEJM (kun levita kapo) Jes, mi tion pleje atendus -- se vi ne povas liberigi vin alimaniere ol premegi Erhart per tio.

SINJORINO BORKMAN (minace) Vi volas enpremi vin inter *ni*! Inter patrino kaj filo! *Vi*!

ELLA RENTHEJM Mi volas liberigi lin el via potenco, -- via superrego.

SINJORINO BORKMAN (triumfe) Tion vi ne plu povas! Vi havis lin en viaj retoj -- Gxis lia dekkvina jaro. Sed nun mi regajnis lin, vidu!

ELLA RENTHEJM Do mi volas regajni lin de vi! (rauxke; duone flustre) Ni du, ni luktis antauxe je vivo kaj morto pri homo, ni, Gunhild!

SINJORINO BORKMAN (rigardas sxin triumfe) Jes, kaj *mi* venkis.

ELLA RENTHEJM (mokride) Cxu vi dauxre opinias, ke tiu venko farigxis gajno por vi?

SINJORINO BORKMAN (sombre) Ne; -- pri tio vi sange pravas.

ELLA RENTHEJM Ecx ne cxi tiun fojon farigxos gajno por vi.

SINJORINO BORKMAN Cxu neniuj gajno, tio, gardi patrinan potencon super Erhart!

ELLA RENTHEJM Ne; cxar estas nur la *potenco* super li, kiun vi volas havi!

SINJORINO BORKMAN Kaj nun *vi!*

ELLA RENTHEJM (varme) Mi volas havi lian internan animon, -- lian menson, -- lian tutan koron --!

SINJORINO BORKMAN (ekdire) Al tio vi neniam plu atingos en tiu cxi mondo!

ELLA RENTHEJM (rigardas sxin) Cxu vi eble prizorgis *tion?*

SINJORINO BORKMAN (ridetas) Jes, tion mi efektive permesis al mi. Cxu vi ne povis legi tion el liaj leteroj?

ELLA RENTHEJM (kapjesas malrapide) Jes. Vi tuta fine estis en liaj leteroj.

SINJORINO BORKMAN (incite) Mi profitis de tiuj cxi ok jaroj -- kiam mi havis lin sub miaj okuloj, vidu.

ELLA RENTHEJM (sinrege) Kion vi diris al Erhart pri mi? Cxu eblas rakonti tion al mi?

SINJORINO BORKMAN Jes, tio bone eblas.

ELLA RENTHEJM Do faru!

SINJORINO BORKMAN Mi nur diris al li tion, kio estas vero.

ELLA RENTHEJM Nu?

SINJORINO BORKMAN Mi ripete kaj cxiam enplantis en li, ke li absolute memoru, ke estas al vi ke ni povas danki, ke ni povas vivi tiel kontentige, kiel ni faras. Ke ni entute *kapablas* vivi.

ELLA RENTHEJM Ne pli ol tio!

SINJORINO BORKMAN Ho, tiajxo mordas, sciu. Tion mi mem sentas.

ELLA RENTHEJM Sed tio estas ja proksimume tio, kion li sciis antaŭe.

SINJORINO BORKMAN Kiam li revenis hejmen al mi, li imagis, ke vi faris cxion el bona koro. (rigardas sxin en malica gxoj) Nun li ne plu kredas tion, Ella.

ELLA RENTHEJM Kion li do nun kredas?

SINJORINO BORKMAN Li kredas tion, kio vera estas. Mi demandis lin, kiel li klarigas al si, ke onklino Ella neniam vojaĝas cxi tien por viziti nin --

ELLA RENTHEJM (interrompante) Tion li sciis antaŭe!

SINJORINO BORKMAN Li scias tion pli bone nun. Vi kredigis al li, ke estas por indulgi min kaj -- kaj tiun pasxadanton tie supre en la salono --

ELLA RENTHEJM Tiel ankaux estis.

SINJORINO BORKMAN El tio Erhart *nun* ne kredas eron.

ELLA RENTHEJM Kion vi do nun igis lin kredi pri mi?

SINJORINO BORKMAN Li kredas tion, kio vera estas, ke vi hontas pri ni, malestimas nin. Aux cxu eble vi ne faras? Cxu vi ne iam kovis penson tiri lin tute for de mi? Pripensu nun, Ella. Vi certe memoras.

ELLA RENTHEJM (repusxante) Estis en la plej fia tempo de la skandalo. Kiam la afero estis antaŭ la tribunalo. -- Mi ne plu nutras tiujn pensojn.

SINJORINO BORKMAN Ecx ne utilis al vi. Cxar kio alie restus el lia misio! Ho ne dankon al vi! Estas *mi*, kiun Erhart bezonas, -- ne *vi*. Cxar tial li estas kvazaŭ morta por *vi*! Kaj vi por li!

ELLA RENTHEJM (malvarme, decide) Ni vidos. Cxar nun mi restos cxi tie.

SINJORINO BORKMAN (fiksrigardas sxin) Cxi tie en la bieno?

ELLA RENTHEJM Jes, cxi tie.

SINJORINO BORKMAN Cxi tie -- cxe ni? Tute tranokte?

ELLA RENTHEJM Cxi tie mi pasigos la reston de miaj tagoj, se tiel estu.

SINJORINO BORKMAN (regas sin) Jes, jes, Ella, -- la bieno estas ja via.

ELLA RENTHEJM Ho jeno --!

SINJORINO BORKMAN Cxio estas ja via. La segxo sur kiu mi sidas, estas via. La lito en kiu mi turnas min sendorma, gxi apartenas al vi. La mangxajxo kiun ni mangxas, gxin ni ricevas pere de vi.

ELLA RENTHEJM Tio ne povas esti alimaniere arangxita. Borkman ne povas havi propran posedajxon. Cxar tuj iu venus forpreni gxin de li.

SINJORINO BORKMAN Mi ja scias. Ni devas rezignacii kaj vivi je via graco kaj indulgo.

ELLA RENTHEJM (malvarme) Mi ne povas malhelpi vin rigardi tion de tiu flanko, Gunhild.

SINJORINO BORKMAN Ne, tion vi ne povas. -- Kiam vi deziros, ke ni forlogxigxu?

ELLA RENTHEJM (rigardas sxin) Forlogxigxu?

SINJORINO BORKMAN (ekscitite) Jes, vi do neniam imagas al vi, ke mi volas resti logxanta sub la sama tegmento kiel vi! -- Ne, do prefere al la malricxulejo aux eksteren sur la vojon!

ELLA RENTHEJM Bone. Do sendu kun mi Erhart --

SINJORINO BORKMAN Erhart! Mia propra filo! Mia infano!

ELLA RENTHEJM Jes, -- cxar tiam mi tuj revojagxos hejmen.

SINJORINO BORKMAN (post mallonga pripensado, firme) Erhart mem elektu inter ni.

ELLA RENTHEJM (rigardas sxin dube kaj necerte) *Li* elektu? Jes, -- cxu vi tion *kuragxas*, Gunhild?

SINJORINO BORKMAN (kun malmola rido) Cxu mi *kuragxas*! Igi mian filon elekti inter sia patrino kaj vi! Jes, tion mi efektive kuragxas.

ELLA RENTHEJM (auxskultante) Cxu iu venas? Sxajnas al mi, ke mi auxdas --

SINJORINO BORKMAN Do certe estas Erhart --

(Iu frapas rapide sur la antauxcxambra pordo, kiu poste senpere malfermigxas. *SinJORINO Wilton*, festene vestita kaj kun supervestajxoj, envenas. Malantaux sxi la *cxambristino*, kiu ne ekhavis tempon por anonci, kaj aspektas iom konfuzita. La pordo restas duone malferma. *SinJORINO Wilton* estas iu frapante bela, sxvelbrusta sinJORINO en la tridekaj jaroj. Largxaj, rugxaj, ridantaj lipoj. Viglaj okuloj. Ricxa, malhela hararo.)

SINJORINO WILTON Bonan vesperon, kara sinJORINO Borkman!

SINJORINO BORKMAN (iom seke) Bonan vesperon, sinJORINO. (al la *cxambristino*; montras al la gxardena cxambro) Portu la lampon tien kaj eklumigu gxin. (La *cxambristino* sercxas la lampon kaj eliras kun gxi.)

SINJORINO WILTON (vidas *Ella Renthejm*) Ho, pardonu, -- cxeestas ja vizitanto --

(*Erhart Borkman* forte malfermas la duone fermitan antauxcxambran pordon, kaj enkuras. Li estas juna homo kun helaj, bravaj okuloj. Elegante vestita. Komence kreskantaj lipharoj.)

ERHART BORKMAN (gaje sur la sojlo) Kio do! Cxu onklino Ella venis? (al sxi; kaptas sxiajn manojn) Onjo, onjo! Cxu estas vero! Cxu vi *cxi tie*?

ELLA RENTHEJM (cxirkauxbrakas lian kolon) Erhart! Mia kara bona knabo! Ho, kiel granda vi farigxis! Ho, kiel bone estas revidi vin!

SINJORINO BORKMAN (akre) Kion tio signifas, Erhart, -- cxu vi staras vin kasxante en la antauxa cxambro?

SINJORINO WILTON (rapide) Erhart -- Borkman venis kune kun mi.

SINJORINO BORKMAN (mezuras lin per la okuloj) Cxu tiel, Erhart. Vi ne unue venas al via patrino?

ERHART Mi nur devis enrigardi momenton cxe sinJORINO Wilton, -- por sercxu etan Frida.

SINJORINO BORKMAN Cxu ankaux tiu frauxlino Foldal kunestas?

SINJORINO WILTON Jes, sxi staras ekstere en la enirejo.

ERHART (parolas eksteren tra la pordo) Vi nur iru supren, Frida.

(Pauxzo. *Ella Renthejm* atente rigardas *Erhart*. Li aspektas gxenite kaj iom senpacience; lia vizagxo alprenas strexitan kaj pli malvarman aspekton.)

(La *cxambristino* portas la lumigitan lampon en la gxardenan cxambron, eliras kaj fermas la pordon post si.)

SINJORINO BORKMAN (kun deviga gxentileco) Jes, sinJORINO Wilton, -- se vi do volas pasigi la vesperon

cxi tie, vi --

SINJORINO WILTON Ne, mil dankojn, kara sinjorino. Tion mi tute ne intencas. Ni havas alian inviton. Ni vizitos la advokaton Hinkels.

SINJORINO BORKMAN (rigardas sxin) *Ni?* Pri kiuj *ni* vi aludas?

SINJORINO WILTON (ridetante) Nu, efektive mi nur pensas pri mi mem. Sed la sinjorinoj de la domo petis min kune konduki la studenton Borkman, -- se mi okaze vidus lin.

SINJORINO BORKMAN Kaj tion vi ja faris, kiel mi vidas.

SINJORINO WILTON Jes, felice. Cxar li estis tiel bonvolema enrigardi cxe mi, -- pro eta Frida.

SINJORINO BORKMAN (seke) Vi Erhart, -- mi cetere ne sciis, ke vi konas tiun familion, -- tiujn Hinkels.

ERHART (incitita) Ne, efektive mi ne vere konas ilin. (aldonas iom senpacience) Vi do mem pli bone scias, vi patrino, kiujn homojn mi konas aux ne konas.

SINJORINO WILTON Ho pa! En *tiu* domo oni rapide konatigxas! Gxojaj, gajaj, gastamaj homoj. Suficxe da junaj virinoj.

SINJORINO BORKMAN (kun akcento) Se mi konas mian filon gxuste, tio vere ne estas societo por li, sinjorino Wilton.

SINJORINO WILTON Sed bona Dio, kara sinjorino, li do estas juna ankaux li!

SINJORINO BORKMAN Jes, felice li estas juna. Ne estus bone alimaniere.

ERHART Nu ja ja, patrino, -- estas ja memkompreneble, ke mi ne iros al tiuj Hinkels hodiaux vespere. Kompreneble mi restos cxi tie cxe vi kaj onklino Ella.

SINJORINO BORKMAN Mi ja certe sciis, mia kara Erhart.

ELLA RENTHEJM Ne, Erhart, -- pro *mi* vi tamen ne rezignu --

ERHART Jes, certe, kara onklino; ne estas demando pri io alia. (rigardas necerte al *sinjorino Wilton*) Sed kiel vi tion arangxu? Cxu vere konvenas? Vi ja jam respondis jes -- en mia nomo.

SINJORINO WILTON (gaje) Babilajxo! Cxu ne konvenus? Kiam mi envenos tien en la helajn, festenajn salonojn, -- sola kaj forlasita -- pensu nur! jen mi respondos ne -- en via nomo.

ERHART (longege) Jes, cxar vi opinias, ke konvenas, mi --

SINJORINO WILTON (facile kaj forvisxante) Mi ofte en bonaj okazajxoj respondis kaj jes kaj ne -- en mia nomo. Kaj cxu vi forlasus vian onklinon nun, kiam sxi jxus venis? Fi do, *monsieur* Erhart, -- cxu tio estus ago konvena al filo?

SINJORINO BORKMAN (malbone tuxkata) Filo?

SINJORINO WILTON Nu, *eduka* filo do, sinjorino Borkman.

SINJORINO BORKMAN Jes, tion vi do devas aldoni.

SINJORINO WILTON Ho, mi pensas, ke oni havas pli por danki al bona nutropatrino ol al la propra, vera patrino.

SINJORINO BORKMAN Cxu vi mem spertis tion?

SINJORINO WILTON Ho, je Dio, -- mian patrino mi malmulte konis. Sed se mi estus havinta tian bonan nutropatrino, ankau mi, -- mi eble ne estus farigxinta tiel -- tiel malbonkondata, kiel homoj diras, ke mi estas. (turnas sin al *Erhart*) Do oni bele restas hejme cxe panjo kaj onjo -- trinkante teon, sinjoro studento! (al la sinjorinoj) Adiaux, adiaux, kara sinjorino! Adiaux, frauxlino! (La sinjorinoj salutas mute. Sxi iras al la pordo.)

ERHART (postiras) Cxu mi ne akompanu vin ioman distancon --?

SINJORINO WILTON (cxe la pordo; averte) Ecx ne pasxon vi akompanu min. Mi bone kutimigxis iri mian vojon sola. (haltas cxe la pordo, rigardas lin kaj kapsignas) Sed gardu vin nun, studento Borkman; -- tion mi diras al vi!

ERHART Kial mi gardu min?

SINJORINO WILTON (gaje) Jes, cxar kiam mi iras malsupren laux la vojo, -- sola kaj forlasita, kiel dirite, -- mi provos jxeti runojn post vin.

ERHART (ridas) Nu, tiel! Cxu vi nun volas provi *tion* denove.

SINJORINO WILTON (duone serioze) Jes, gardu vin nun. Kiam mi nun iros malsupren, mi diros interne, -- vere el mia plej interna volo mi diros: Studento Erhart Borkman, -- prenu tuj vian cxapelon!

SINJORINO BORKMAN Kaj jen li gxin prenos, vi kredas?

SINJORINO WILTON (ridante) Jes, kompreneble; li tuj kaptos sian cxapelon. Kaj jen mi diros: Bele surturu la surtuton sur vin, Erhart Borkman! Kaj la galosxojn! Je cxio ne forgesu la galosxojn! Kaj tiam postsekvu min! Obee, obee, obee!

ERHART (kun devigita sxercemo) Jes, je tio fidu.

SINJORINO WILTON (kun levita montrofingro) Obee! Obee! -- Bonan nokton!

(Sxi ridas kaj kapklinas al la sinjorinoj kaj fermas la pordon post si.)

SINJORINO BORKMAN Cxu sxi vere faradas tiajn sorcxajxojn?

ERHART Ho, fore de tio. Kiel vi povas kredi tion? Estas nur sxerce. (interrompe) Sed ni ne plu parolu pri sinjorino Wilton nun.

(Li devigas *Ella Renthejm* eksidi en la apogsegon cxe la forno.)

ERHART (staras iomete sxin rigardante) Ho, ke vi estas farinta tiun longan vojagxon, onklino Ella! Kaj tio nun en vintra tempo?

ELLA RENTHEJM Fine farigxis necese por mi nun, Erhart.

ERHART Cxu? Kial do?

ELLA RENTHEJM Mi devis veni cxi tien por fine paroli kun la kuracistoj.

ERHART Nu, estas ja bone!

ELLA RENTHEJM (ridetante) Cxu vi trovas tion bona?

ERHART Ke vi fine ekdecidis, mi pensas.

SINJORINO BORKMAN (en la kanapo; malvarme) Cxu vi estas malsana, Ella?

ELLA RENTHEJM (rigardas sxin akre) Tion vi ja bone scias, ke mi estas malsana.

SINJORINO BORKMAN Nu jes tiel malsaneta, kiel vi estas estinta dum multaj jaroj --

ERHART Dum la tempo kiam mi estis cxe vi, mi ofte diris ke vi devus paroli kun la doktoro.

ELLA RENTHEJM Ho, tie en mia loko estas neniu, kiun mi povas vere fidi. Kaj cetere ne sentigxis tiel malbone tiam.

ERHART Cxu do estas pli malbone pri vi nun, onklino?

ELLA RENTHEJM Ho jes, mia knabo; nun farigxis iom pli malbone pri mi.

ERHART Jes, sed do ne dangxere?

ELLA RENTHEJM Ho, estas kiel oni prenas tion.

ERHART (vigle) Jes, sed sciu, onklino Ella, -- do vi ne devas revojagxi hejmen tiel frue.

ELLA RENTHEJM Ne, tion mi do certe ne faros.

ERHART Vi devas resti cxi tie en la urbo. Cxar cxi tie vi ja povas elekti inter la plej bonaj kuracistoj.

ELLA RENTHEJM Jes, estis mia penso, kiam mi forvojagxis de hejme.

ERHART Kaj vi ankaux devas trovi vere bonan logxejon, -- iun hejmecan, trankvilan pensionon.

ELLA RENTHEJM Mi enlogxigxis cxi-matene en la malnovan, kie mi antauxe logxis.

ERHART Nu jes, *tie* estos hejmece por vi.

ELLA RENTHEJM Jes, sed mi tamen ne restos tie.

ERHART Cxu? Kial ne?

ELLA RENTHEJM Ne, mi redecidigxis, kiam mi venis cxi tien.

ERHART (mire) Cxu --? Redecidigxis --?

SINJORINO BORKMAN (krocxas; ne ekrigardas) Via onklino volas logxi cxi tie en sia bieno, Erhart.

ERHART (rigardas ilin ambaux lauxvice) Cxi tie! Cxe ni! Cxe ni aliuloj! -- Cxu estas vero, onklino?

ELLA RENTHEJM Jes, mi nun faris la decidon.

SINJORINO BORKMAN (kiel antauxe) Cxio ja apartenas al via onklino, vi scias.

ELLA RENTHEJM Kaj mi restos cxi tie, Erhart. Unue do. Gxis plue. Mi instalos min por mi mem. Tie en la administra alo --

ERHART Jes, en tio vi gxustas. Tie vi ja cxiam havas cxambrojn pretaj. (subite vigle) Tamen cxu ne, onklino, -- ke vi estas tre laca post la vojaĝo?

ELLA RENTHEJM Ho, iom laca mi ja estas.

ERHART Nu, kaj mi opinias, ke vi devus enlitigxi frue.

ELLA RENTHEJM (rigardas lin ridetante) Mi ja faros.

ERHART (vigle) Cxar tiel ni povus ja interparoli pli proksime morgaux -- aux iun alian tagon, vidu. Pri cxio kaj kio ajn. Pri cxio ajn. Vi kaj panjo kaj mi. Cxu tio ne estus multe pli bona, onjo Ella?

SINJORINO BORKMAN (ekblove; ekstaras de la kanapo) Erhart, -- laux aspekto mi vidas, ke vi volas foriri de mi!

ERHART (ekskuigxas) Al kio vi aludas!

SINJORINO BORKMAN Vi volas iri al -- al advokato Hinkels!

ERHART (senpere) Nu tiel! (sinrege) Jes, cxu vi do opiniis, ke mi sidu cxi tie tenante onklinon Ella vekita gxis malfrue en la nokto? Sxi kiu estas malsana, panjo. Pensu pri tio.

SINJORINO BORKMAN Vi volas viziti Hinkels, Erhart!

ERHART (senpacience) Jes, tamen je Dio, panjo, -- sxajnas al mi, ke mi ne povas rezigni. Aux kion vi diras, onjo?

ELLA RENTHEJM Vi agu prefere en plena libereco, Erhart.

SINJORINO BORKMAN (minace al sxi) Vi volas disigi lin de mi!

ELLA RENTHEJM (ekstaras) Jes, se mi vere tion povus, Gunhild!

(Muziko auxdigxas de supre.)

ERHART (tordas sin kvazaux en veo) Ho, mi ne eltenas tion cxi! (cxirkauxrigardas) Kie estas mia cxapelo? (al Ella) Cxu vi konas tiun muzikon tie supre en la salono?

ELLA RENTHEJM Ne. Kiu tiu estas?

ERHART *Danse macabre* gxi estas. La danco de la mortintoj. Cxu vi ne konas la dancon de la mortintoj, onklino?

ELLA RENTHEJM (ridetas peze) Ankoraux ne, Erhart.

ERHART (al *sinjorino Borkman*) Panjo, -- mi petas vin bele -- permesu al mi iri!

SINJORINO BORKMAN (rigardas lin malmole) De via patrino? Vi tion do volas?

ERHART Mi revenos cxi tien -- eble morgaux!

SINJORINO BORKMAN (pasie ekscitita) Vi volas for de mi! Volas esti kune kun la fremdaj homoj! Cxe -- cxe --; ne, mi ecx ne volas pensi tion!

ERHART Tie estas eklumigitaj lampoj. Kaj junaj, gxojoj vizagxo. Kaj tie estas muziko, panjo!

SINJORINO BORKMAN (montras supren al la plafono) Ankaux tie supre estas muziko, Erhart.

ERHART Jes, gxuste *jena* muziko, -- estas tiu, kiu pelas min el la domo.

ELLA RENTHEJM Cxu vi ne malenvias al via patro tiun iometon de memforgeso?

ERHART Jes, mi faras. Milfoje mi malenvias gxin al li. Se mi nur mem evitas auxskulti gxin.

SINJORINO BORKMAN (rigardas lin riprocxe) Estu forta, Erhart! Forta, mia knabo! Neniam forgesu, ke vi havas vian grandan mision!

ERHART Ho, patrino, -- ne elbusxu tiujn parolmanierojn! Mi ne estas kreita por esti misiisto. Bonan nokton, kara onklino! Bonan nokton panjo! (Li iras rapide tra la antauxa cxambro.)

SINJORINO BORKMAN (post mallonga silento) Vi tamen baldaux estos lin repreninta, vi, Ella.

ELLA RENTHEJM Dio donu ke mi povus kredi tion.

SINJORINO BORKMAN Sed vi ne longe retenos lin, vi vidos.

ELLA RENTHEJM Pro vi, vi pensas?

SINJORINO BORKMAN Pro mi aux -- pro sxi, la alia.

ELLA RENTHEJM Do prefere sxi ol vi?

SINJORINO BORKMAN (kapsignas malrapide) Tion mi komprenas. Mi diras la samon. Prefere sxi ol vi.

ELLA RENTHEJM Neniel konsiderante kien li fine portigxos --

SINJORINO BORKMAN Sxajnas al mi, ke tio estus indiferenta.

ELLA RENTHEJM (prenas siajn supervestajxojn sur la brakon) La unuan fojon kiam ni du gxemelfratinoj samopinias. -- Bonan nokton, Gunhild. (Sxi eliras tra la antauxa cxambro.)

(La muziko auxdigxas pli forte de supre en la salono.)

SINJORINO BORKMAN (staras momenton trankvile, skuigxas, sxrumpigxas kaj flustras senpere.) La lupo denove hurlas. -- La malsana lupo. (Sxi staras momenton, kaj jen jxetas sin sur la planktapisxon, tordas sin

vee kaj flustras plende:) Erhart! Erhart, -- estu fidela al mi! Ho, revenu hejmen, kaj helpu vian patrinon! Cxar mi ne plu toleras cxi tiun vivon!

DUA AKTO

(La granda festsalono de pasinta tempo en la domo de la Renthejmoj. Sur la muroj pendas antikvaj teksitaj tapisxoj, montrantaj cxas-scenojn kun pasxtistoj kaj pasxtistinoj, cxio pale senkolorigita. Sur la muro maldekstre estas duflugila pordo, kaj pli proksime en la antaŭo estas piano. En la angulo fone maldekstre estas tapetpordo sen kadro. Meze sur la muro dekstre estas granda, tajlita, kverka skribotablo kun multaj libroj kaj paperoj. Pli antaŭe cxe la sama flanko estas sofo kun tablo kaj segxoj. La mebloj estas en rigida empir-stilo. Sur la pupitro kaj la tablo staras eklumigitaj lampoj.)

(*John Gabriel Borkman* staras kun la manoj dorse apud la piano auxskultante al *Frida Foldal*, kiu sidas ludante la lastajn mezurojn de *Danse macabre*.)

(*Borkman* meze alta viro de firma, fortika staturo en la sesdekaj. Distingita aspekto, bele formita profilo, akraj okuloj kaj grizeblanka krispa hararo kaj barbo. Li estas vestita en nigra, ne tute moderna kostumo, kaj portas blankan koltukon. *Frida Foldal* estas bela, pala, dekkvinjara knabino kun iom laca strecxita esprimo. Malricxe beligita en hela vestajxo.)

(La melodio atingis la finon. Silento.)

BORKMAN Cxu vi povas diveni kie mi la unuan fojon auxdis tonojn, kiel tiujn cxi?

FRIDA (rigardas lin) Ne, sinjoro Borkman?

BORKMAN Estis malsupre en la minejoj.

FRIDA (ne komprenas) Nu jes? Malsupre en la minejoj?

BORKMAN Mi estas filo de ministro. Kaj mia patro foje kunprenis min en la minejojn. -- Tie malsupre la erco kantas.

FRIDA Cxu, -- gxi kantas?

BORKMAN (kapjesas) Kiam gxi malfiksigas. La martelfrapoj, kiuj malfiksigas gxin, -- tiuj estas la meznokta sonorilo, kiu sonorigas, kaj liberigas gxin. Tial la erco kantas -- el gxajo -- en sia maniero.

FRIDA Kial gxi faras tion, sinjoro Borkman?

BORKMAN Gxi sopiras supren en la lumon de la tago por servi la homojn.

(Li pasxadas tien kaj reen sur la salona planko, ade kun la manoj dorse.)

FRIDA (sidas iomete atendente; rigardas sian horlogxon kaj ekstaras.) Pardonu, sinjoro Borkman, -- sed bedaŭrinde mi devas foriri, mi.

BORKMAN (haltas antaŭ sxi) Cxu vi jam volas foriri?

FRIDA (metas la notaron en la tekono) Jes, mi ja devas. (videble embarasata) Cxar mi dungigxis ien cxi tiun vesperon.

BORKMAN Ien, kie okazos kunestado?

FRIDA Jes.

BORKMAN Kaj tie vi auxskultigos vin por la cxeestantoj?

FRIDA (mordas sian lipon) Ne -- mi ludos por ilia dancado.

BORKMAN Nur por dancado?

FRIDA Jes; ili volas danci post la vespermangxo.

BORKMAN (staras sxin rigardante) Cxu vi kutime ludas por danco? Tiel cxirkauxe en la domoj?

FRIDA (surmetas la supervestajxojn) Jes, kiam mi povas ekhavi mendon, mi --. Estas ja cxiam ioma enspezo per tio.

BORKMAN (pridemandante) Cxu estas *tio*, pri kio vi pleje pensas, kiam vi sidas ludante al danco?

FRIDA Ne; pleje mi pensas, kiel enuige estas, ke mi ne mem povas partopreni la dancadon.

BORKMAN (kapsignas) Estas gxuste *tio*, kion mi volus scii. (pasxadas maltrankvila sur la planko) Jes, jes, jes, -- *tio*, ne povante *mem* partopreni, tio estas la plej peza el cxio. (haltas) Sed por vi estas unu afero, kiu kontrauxpesas tion, Frida.

FRIDA (rigardas lin demandante) Kio estas tio, sinjoro Borkman?

BORKMAN Estas tio, ke vi posedas dekoble pli da muziko en vi, ol la tuta dancantaro kune.

FRIDA (ridetas evite) Ho, tio do ne estas tute certa.

BORKMAN (averte suprenlevas la montrofigron) Neniam do estu tiel freneza, ke vi dubas pri vi mem!

FRIDA Sed je Dio, kiam neniu scias?

BORKMAN Ke vi nur mem scias, estas suficxe. -- Kie vi ludos cxi tiun vesperon?

FRIDA Estas cxe advokato Hinkels.

BORKMAN (subite rigardas sxin akre) Hinkels, vi diras!

FRIDA Jes.

BORKMAN (kun sxiranta rideto) Cxu venas vizitantoj en la domon de tiu ulo? Cxu *li* povas igi homojn viziti sin?

FRIDA Jes, venos multaj homoj, laux tio kion diras sinjorino Wilton.

BORKMAN (impete) Sed kiaj homoj! Cxu vi povas diri al mi tion?

FRIDA (iom timeme) Ne, mi vere ne scias. Nu jes, -- efektive mi scias ke studento Borkman iros tien cxi-vespere.

BORKMAN (mire) Erhart! Mia filo?

FRIDA Jes, li vizitos.

BORKMAN El kio vi tion scias?

FRIDA Li mem diris. Antaux horo.

BORKMAN Cxu li do estas cxi tie hodiaux?

FRIDA Jes, li estis cxe sinjorino Wilton la tutan posttagmezon.

BORKMAN (esplore) Cxu vi scias, cxu li ankaux estis cxi tie? Cxu li envenis por paroli kun iu malsupre, mi aludas?

FRIDA Jes, li faris viziteton al la sinjorino.

BORKMAN (amare) Aha, -- kompreneble.

FRIDA Sed estis fremda sinjorino cxe sxi, mi pensas.

BORKMAN Nu? Cxu estis? Nu ja, al la sinjorino kredeble iuj foje venas.

FRIDA Cxu mi diru al studento Borkman, se mi poste renkontos lin, ke li venu ankaux cxi tien supren al *vi*?

BORKMAN (akre) Vi nenion diru! Tion mi ne permesas. La homoj, kiuj deziras viziteti min, ili povas veni meminstige. Mi petas neniun.

FRIDA Do ne, mi nenion diros. -- Bonan nokton, sinjoro Borkman.

BORKMAN (paxadas cxirkauxe grumblante) Bonan nokton.

FRIDA Eble mi povos malsuprenkuri la helican sxtuparon? Estas pli rapide.

BORKMAN Kompreneble, -- kuru vi la sxtuparon kiun vi preferas. Bonan nokton por vi!

FRIDA Bonan nokton, sinjoro Borkman.

(Sxi eliras tra la eta tapetpordo en la fono maldekstre.)

(Penseme *Borkman* iras al la piano por fermi gxin, sed ne faras. Cxirkauxrigardas en la impresa malpleneco, kaj komencas pasxadi sur la planko de la angulo apud la piano kaj al la angulo fone dekstre, -- la tutan tempon senripozema kaj maltrankvila tien kaj reen. Fine li iras al la skribotablo, auxskultas transen al la tapetpordo, rapide prenas manspegulon, rigardas en gxin kaj gxustigas sian koltukon.)

(Iu frapas sur la tapetpordon; *Borkman* tion auxdas, rapide rigardas tien, sed silentas.)

(Iom poste denove frapigxas; cxi tiun fojon pli forte.)

BORKMAN (staranta apud la skribotablo kun la maldekstra mano apogita sur la tabloplato kaj la dekstra enmetita sur la brusto) Envenu!

(*Vilhelm Foldal* singardeme envenas en la salonon. Li estas kurba, ellacigita viro kun mildaj, bluaj okuloj kaj maldensa, longa, griza hararo malsupren sur la jakokolumo. Teko sub la brako. Mola felta cxapelo en la mano kaj grandaj kornkadraj okulvitroj, kiujn li suprensxovas sur la frunton.)

BORKMAN (sxangxas tenigxon, kaj rigardas la envenanton per duone seniluziigita, duone kontenta esprimo) Ho, cxu estas nur vi.

FOLDAL Bonan vesperon, John Gabriel. Jes, efektive estas mi.

BORKMAN (kun severa rigardo) Cetere sxajnas al mi, ke vi venas iom malfrue.

FOLDAL Nu, la vojo ja ne estas tiel mallonga. Precipe por iu, kiu iru piede.

BORKMAN Sed kial vi cxiam marsxas, Vilhelm? Vi havas ja la tramvagonon tute proksime.

FOLDAL Marsxi estas pli saniga. Kaj ankaux estas ja dek oeroj sxparitaj. -- Nu, cxu do Frida jxus estis cxi tie ludante por vi?

BORKMAN Sxi jxus en tiu cxi momento foriris. Cxu vi ne renkontis sxin ekstere?

FOLDAL Ne, mi ne vidis sxin dum longaj tempoj. De post kiam sxi enlogxigxis en la domo de tiu sinjorino Wilton.

BORKMAN (eksidas en la sofo kaj montras mane al segxo) Bonvolu eksidu ankaux vi, Vilhelm.

FOLDAL (eksidas sur la rando de la segxo) Multajn dankojn (rigardas lin pezanime) Ho, vi ne povas kompreni kiel soleca mi sentas min, post kiam Frida eliris de la hejmo.

BORKMAN Ho cxu, -- suficxe do restas por vi.

FOLDAL Jes, Dio scias ke mi havas. Tute kvin uloj. Sed Frida estas la sola, kiu iomete komprenis min. (peze agitas la kapon) Cxiuj la aliuloj tute ne komprenas min.

BORKMAN (sombre, rigardas antauxen kaj tamburas la tablon) Ne, jen la afero. *Jen* la kondamno, kiun ni opuloj, ni elektitaj homoj devas porti. La amaso, la multo, -- cxiuj la meznombroj, -- ili ne komprenas nin, Vilhelm.

FOLDAL (rezigne) Povigxus rezigni pri la kompreno. Kun iom da pacienco oni povas ja cxiam atendadi pri gxi ankoraux ioman tempon. (kun plorstrangulata vocxo) Sed estas io, kio estas ankoraux pli amara, sciu.

BORKMAN (ekscite) Nenio estas pli amara ol tio!

FOLDAL Jes, estas, John Gabriel. Mi jxus nun havis doman scenon -- antaux ol mi ekiris cxi tien.

BORKMAN Cxu? Kial jeno?

FOLDAL (ekdirege) Tiuj hejme -- ili malestimas min.

BORKMAN (ekscitite) Malestimas --!

FOLDAL (visxas la okulojn) Mi jam rimarkis tion longe. Sed hodiaux gxi vere aperigxis.

BORKMAN (iom silentas) Vi eble faris malbonan elekton, kiam vi edzigxis.

FOLDAL Estis ja preskaux neniuelekto por mi. Kaj cetere, -- edzigxi oni ja deziras, kiam oni komencas atingi iun agxon. Kaj tiel reduktita, tiel genuestaranta kiel mi tiam estis --

BORKMAN (eksaltas kolera) Cxu tio cxi estu akuzo kontraux mi? Riprocxo --!

FOLDAL (timeme) Ne, pro Dio, John Gabriel --!

BORKMAN Jes, vi sidas pensante pri la malsukceso, kiu enrompigxis sur la bankon --!

FOLDAL (trankviligante) Sed mi do ne kulpigas *vin* por *tio*! Dio kompatu min --!

BORKMAN (grumblante; eksidas denove) Nu, tio do estas bona.

FOLDAL Cetere vi ne devas kredi, ke estas pro mia edzino, ke mi plendas. Ke sxi ne havas edukon, la povrulino, estas ja vero. Sed suficxe bona sxi tamen estas. -- Ne, sed estas la infanoj, sciuj --

BORKMAN Mi povis tion pensi.

FOLDAL Cxar la infanoj, -- ili havas ja pli altan kulturon, ili. Kaj sekve pli da postuloj al la vivo.

BORKMAN (rigardas lin kompateme) Kaj tial tiuj infanoj malestimas vin, Vilhelm?

FOLDAL (ektiras la sxultrojn) Mi ja ne faris ioman karieron, vidu. Tion mi devas ja konfesi --

BORKMAN (proksimigxas kaj metas la manon sur lian brakon) Cxu ili do ne scias, ke vi verkis tragedion en viaj junecaj tagoj?

FOLDAL Jes, kompreneble ili *tio*n scias. Sed tio neniel impresas ilin.

BORKMAN Do ili estas nekomprenemaj, cxar via tragedio estas bona. Tion mi kredas plene kaj fide.

FOLDAL (klarigante) Cxu vi ne trovas, ke estas suficxe bonaj scenoj en gxi, John Gabriel? Je Dio, se mi nun fine povus fari gxin akceptata -- (komencas vigle malfermi kaj foliumi en la teko) Jen, vidu! Mi montru al vi ion, kion mi sxangxis --

BORKMAN Cxu vi kunprenis gxin?

FOLDAL Jes, mi kunprenis gxin. Nun estas tiom longe post kiam mi legis gxin por vi. Kaj mi pensis, ke eble povus distri vin auxskulti akton aux du --

BORKMAN (evite, ekstaras) Ne, ne, prefere alian fojon.

FOLDAL Nu ja, kiel vi volas.

(*Borkman* pasxadas sur la planko. Foldal repakas la manuskripton.)

BORKMAN (haltas antaux li) Vi pravas en tio, kion vi jxus diris, -- ke vi neniun karieron faris. Sed *tio*n mi promesas al vi, Vilhelm, ke kiam la horo de restarigxo iam sonorigxos por mi --

FOLDAL (volas ekstari) Ho, dankon al vi --!

BORKMAN (kun mansvingo) Vi bonvole restu sidanta. (kreskanta ekscito) Kiam la horo de restarigxo sonorigxos por mi --. Kiam ili komprenos, ke ili ne povas esti sen mi --. Kiam ili venos supren cxi tie en la salonon -- kaj rampos al la kruco, kaj petegos al mi denove preni la rimenojn de la banko --! La nova banko, kiun ili starigis -- sed ne povas estri -- (starigas sin denove apud la skribotablo kiel antauxe, kaj frapas sin sur la brusto) *Cxi tie* mi volas stari kaj akcepti ilin! Kaj estu auxdata kaj pridemandata kiujn kondicxojn John Gabriel Borkman metos por ke -- (haltas subite kaj rigardas al *Foldal*) Vi rigardas min tiel dubeme! Eble vi ne kredas, ke ili venos? Ke ili *devas, devas, devas* iam veni al mi? Cxu vi ne kredas!

FOLDAL Jes, Dio scias, ke mi faras, John Gabriel.

BORKMAN (denove eksidas en la sofon) Mi kredas tion tiel firme. *Scias* tion senskue certe -- ke ili venos. -- Se mi ne havus tiun certecon, -- mi estus antaux longe pafinta al mi kuglon tra la kapo.

FOLDAL (timeme) Ho ne, pro cxio en la mondo --!

BORKMAN (pavante) Sed ili venos! Ili tamen venos! Atentu! Cxiun tagon, cxiun horon mi povas atendi ilin cxi tie. Kaj vi vidis, ke mi tenos min preta por akcepti ilin.

FOLDAL (kun suspiro) Se ili do venus tre baldauxe.

BORKMAN (maltrankvile) Jes ja, la tempo pasas; la jaroj pasas; La vivo, huh ne -- pri gxi mi ne povas pensi! (rigardas lin) Cxu vi scias kiel mi foje sentas min?

FOLDAL Nu?

BORKMAN Mi sentas min kiel iu Napoleono, kiu pafigxis al kriplulo en sia unua batalo.

FOLDAL (metas la manon sur la tekono) Tiun senton ankaux mi havas.

BORKMAN Nu ja, tiel en minora afero.

FOLDAL (kviete) Mia eta verkista mondo havas grandan valoron por *mi*, John Gabriel.

BORKMAN (impete) Jes, sed *mi*, kiu estus povinta krei milionojn! Cxiujn tiujn minejojn, kiujn mi submetigus al mi! Novajn minejojn en sennombro! La akvofalojn! La sxtonrompejojn! La komercajn vojojn kaj la sxipliniojn tra la tuta mondo. Cxion, cxion mi estus sola starigita!

FOLDAL Jes, mi ja scias. Ne ekzistis tiajxo antaux kiu vi cedus.

BORKMAN (premas la manojn) Kaj tamen mi devas sidi cxi tie kiel pafvundita birdego, kaj vidi, ke la aliuloj antauxvenas min, -- kaj forprenas cxion de mi, pecon post peco!

FOLDAL Tiel ankaux pri *mi*, vi sciu.

BORKMAN (sen lin atenti) Imagu. Tiel proksima ke mi estis cxe la celo. Se mi estus havinta prokraston de ok tagoj por konsideri. Cxiuj deponaĵoj estus tiam reprenitaj. Cxiuj la valorajxoj, kiujn mi per kuragxa mano utiligis, ili denove kusus en sia loko kiel antauxe. La kapturnige grandaj akciosocietoj estis gxuste antaux sia realigxo. Ecx ne unu sola opulo perdis oeron --

FOLDAL Ja, je Dio -- kiel ege proksima vi estis --

BORKMAN (en sufokita kolero) Kaj jen la perfido superondis min! Gxuste meze en la tagoj de decido!

(rigardas lin) Cxu vi scias kiun krimon mi tenas kiel la plej fian fareblan de homo?

FOLDAL Ne. Diru!

BORKMAN Ne estas mortigo. Ne rabo aux nokta sxtelenrompo. Ecx ne falsa jxuro. Cxar cxuij tiajxoj farigxas pleje kontraux homoj, kiujn oni malamas, aux kiuj estas sensignifaj kaj ne rilatas al ni.

FOLDAL Sed la plej fia do, John Gabriel?

BORKMAN (emfaze) La plej fia estas la misuzo de fido pere de amiko.

FOLDAL (iom dubinde) Jes, sed auxskultu nun --

BORKMAN (ekinterrompe) Kion vi intencas diri! Mi vidas tion laux via aspekto. Sed tio ne estas trafa. La homoj, kiuj havis siajn valorpapirojn en la banko, ili ekhavis sian tuton reen. Cxiun opan grajnon! -- Ne, vi sciu, -- la plej fia kion homo povas fari, estas misuzi la leterojn de amiko, -- aperigi por la tuta mondo tion, kio estis konfidita al unu sola, duope, kvazaux flustro en malplena, malhela, sxlosita cxambro. Tiu homo, kiu povas utiligi tiajn rimedojn, li estas tute trae venenigita kaj infektigita de la moralo de la superfripono. Kaj tian amikon mi havis. -- Kaj li estis tiu, kiu frakasis min.

FOLDAL Mi ja scietas al kiu vi aludas.

BORKMAN Ne estis faldajxo en mia tuta konduto, kiun mi ne kuragxis malkasxi por li. Kaj kiam venis la momento, jen li direktis kontraux mi la armilojn, kiujn mi mem estis lin donintaj enmane.

FOLDAL Mi neniam povis kompreni, kial li --. Ja, subparoligxis tamen multe tiam.

BORKMAN Pri kio subparoligxis? Diru. Mi ja scias nenion. Cxar mi ja tuj -- izoligxis. Pri kio la homoj subparolis, Vilhelm?

FOLDAL Vi estus ja ministro, oni diris.

BORKMAN Ofertigxis al mi. Sed mi rifuzis.

FOLDAL Do ne staris al li en la vojo.

BORKMAN Ho ne; ne estis tial, ke li perfidis min.

FOLDAL Nu, *en tiu okazo* mi vere ne komprenas --

BORKMAN Mi tamen povas diri al vi, Vilhelm.

FOLDAL Nu?

BORKMAN Estis -- iaspeca virina historio, vi sciu.

FOLDAL Virina historio? Ne do, John Gabriel --?

BORKMAN (interrompante) Jes, jes, jes, -- pri tiuj malnovaj, stultaj historioj ni ne plu parolu. -- Nu, ministro farigxis nek li nek mi.

FOLDAL Sed alte supren li atingis.

BORKMAN Kaj mi en la abismon.

FOLDAL Ho, estas terura tragedio --

BORKMAN (kapsignas al li) Preskaux same terura kiel la *via*, sxajnas al mi, kiam mi pripensas.

FOLDAL (naive) Jes, ecx same terura.

BORKMAN (ridas silente) Sed rigardata de alia flanko, vere estas kvazaux iu komedio.

FOLDAL Komedio? Tio cxi?

BORKMAN Jes, tiel kiel sxajnas, ke gxi evoluas nun. Cxar nun vi auxdu --

FOLDAL Nu do?

BORKMAN Jes; vi ja ne renkontis Frida, kiam vi venis.

FOLDAL Ne.

BORKMAN Dum ni du sidas cxi tie, sxi sidas tie malsupre ludante al danco por li, kiu perfidis kaj ruinigis min.

FOLDAL Pri tio mi ecx ne havis scieton.

BORKMAN Jes, sxi prenis sian notaron, kaj foriris de mi al -- la grandsinjora domo.

FOLDAL Nu ja, bedauxrinda infano --

BORKMAN Kaj cxu vi povas diveni por kiu sxi ludas inter la aliuloj?

FOLDAL Nu?

BORKMAN Por mia filo, sciu.

FOLDAL Cxu?

BORKMAN Jes; -- kiel sxajnas al vi, Vilhelm? Mia filo estas tie malsupre en la vico de dancantoj cxi-vespere. Cxu do ne estas komedio, kiel mi diras?

FOLDAL Jes, sed do li certe nenion scias.

BORKMAN Kion li ne scias?

FOLDAL Li ne scias, kiel *li* -- tiu -- nu --

BORKMAN Vi tamen povas diri la nomon. Mi ecx toleras auxdi gxin nun.

FOLDAL Mi estas certa, ke via filo ne konas la konekson, John Gabriel.

BORKMAN (sombra, sidanta frapante la tablon) Li konas gxin, sciu, -- tiel certe kiel mi sidas cxi tie.

FOLDAL Sed cxu vi povas imagi, ke li sercxus societon en *tiu* domo!

BORKMAN (agitas la kapon) Mia filo do ne rigardas la aferojn tiel samokule kiel mi. Mi kuragxas jxuri ke li staras cxe la flanko de miaj malamikoj! Li kredeble opinias kiel ili, ke advokato Hinkels nur faris sian damnitan devon, kiam li perfidis min.

FOLDAL Sed, kara, kiu estus al li prezentinta la aferon en *tiu* lumo?

BORKMAN Kiu? Cxu vi forgesas, kiuj zorgis pri li? Unue lia onklino -- de post kiam li havis ses -- sep jarojn. Kaj nun poste -- lia patrino!

FOLDAL Mi opinias, ke vi estas maljusta kontraux ili.

BORKMAN (ekscite) Mi neniam estas maljusta al iu homo! Ambaux ili incitis lin kontraux mi, cxu vi ne auxdas!

FOLDAL (cedeme) Jes, ja, ja; do ili tiel faris.

BORKMAN (kolerplena) Ho, tiuj virinoj! Ili malvirtigas kaj falsigas la vivon por ni! Fusxigas nian tutan sorton, -- nian tutan venkan iron.

FOLDAL Tamen ne cxiuj!

BORKMAN Cxu? Menciu unu solan, kiu tamen tauxgas!

FOLDAL Ne, jen la problemo. La opaj, kiujn mi konas, ili ne tauxgas.

BORKMAN (spirblovas malestime) Nu, al kio do tio utilas! Ke ekzistas tiaj virinoj, -- kiam oni ne konas ilin!

FOLDAL (varme) Jes, John Gabriel, tamen utilas. Estas tiel felicxige kaj tiel benite pensi, ke tie ekstere, cxirkauxe, tre fore, -- *tie* tamen trovigxas la vera virino.

BORKMAN (senpacience translokigas sin en la sofo) Ho, cxesu pri tiu poezia babilajxo!

FOLDAL (profunde ofendita rigardas lin) Cxu vi nomas mian plej sanktan kredon poezia babilajxo!

BORKMAN (malmole) Jes, mi faras! Estas tio cxi, kio kauxzis, ke vi neniam antauxenigxis en la mondo. Se vi forpelus cxiujn tiajxojn, mi povus ankoraux helpi vin surpieden -- helpi vin supren.

FOLDAL (dum bolas interne en li) Ho, tion vi ja ne povas.

BORKMAN Mi *povos*, kiam mi nur regajnos la potencon.

FOLDAL Sed tio estas ja tre longe estonta espero.

BORKMAN (impete) Cxu vi eble opinias, ke tiu tempo neniam venos? Respondu al tio!

FOLDAL Mi ne scias kion respondi al vi.

BORKMAN (ekstaras; montras per manmovo al la pordo malvarme kaj aristokrate) Do mi ne plu bezonas vin.

FOLDAL (ekstaras de la segxo) Ne bezonas --!

BORKMAN Cxar vi ne kredas, ke mia sorto sxangxigxos --

FOLDAL Tamen mi ja ne povas kredi kontraux cxiu racio! -- Kontentigon vi devus ja havi --

BORKMAN Dauxre! Dauxre!

FOLDAL Certe mi ne plenumis mian ekzamenon; sed *tiom* mi tamen legis dum miaj tagoj --

BORKMAN (rapide) Neeble, vi opinias?

FOLDAL Ne ekzistas prejudikato por tiajxo.

BORKMAN Ne estas necesa por esceptuloj.

FOLDAL La legxo ne konas tiajn konsiderojn.

BORKMAN (akre kaj decide) Vi ne estas poeto, Vilhelm.

FOLDAL (senpere plektas la manojn) Cxu vi tion diras tute serioze?

BORKMAN (rifuzante sen respondo) Ni nur forludas nian tempon pri ni reciproke. Plej bone ke vi ne revenu.

FOLDAL Vi do deziras, ke mi forlasu vin?

BORKMAN (ne lin rigardante) Mi ne plu bezonas vin.

FOLDAL (kvietanime prenas la tekono) Ne, ne, ne; povas ja tiel esti, tio.

BORKMAN Jen vi do la tutan tempon mensogadis por mi.

FOLDAL (skuas la kapon) Neniam mensogis, John Gabriel.

BORKMAN Cxu vi ne sidadis cxi tie mensogante esperon kaj kredon kaj fidon en min?

FOLDAL Ne estis mensogo tiom longe, kiam *vi* kredis pri *mia* voko. Tiom longe kiam vi kredis pri mi, tiom longe mi kredis pri vi.

BORKMAN Ni do trompis unu la alian reciproke. Kaj eble ankaux trompis nin mem -- ambaux.

FOLDAL Sed cxu ne tio do funde estas amikeco, John Gabriel?

BORKMAN (ridetas amare) Jes, trompi, -- tio estas amikeco. Jen vi pravas. Tiun sperton mi iam antauxe faris.

FOLDAL (rigardas lin) Neniu poezia voko. Kaj tion vi povis diri al mi tiel senkonsidere.

BORKMAN (pli mola vocxo) Nu, mi ja ne estas iu spertulo en *tia* afero.

FOLDAL Eble pli ol vi mem scias.

BORKMAN *Mi?*

FOLDAL (kviete) Jes, vi. Cxar mi mem havis miajn dubojn -- foje, vi sciu. La terura dubo -- ke mi fusxis la vivon pro imagajxo.

BORKMAN Se vi mem dubas, vi staras sur falantaj piedoj.

FOLDAL Tial estis por mi tiel konfideme, veni cxi tien, kaj apogi min al vi, kiu kredis. (prenas sian cxapelon) -- Sed nun vi estas kiel fremdulo por mi.

BORKMAN Ankaux vi por mi.

FOLDAL Bonan nokton, John Gabriel.

BORKMAN Bonan nokton, Vilhelm. (*Foldal* eliras maldekstre)

(*Borkman* staras momenton rigardante la fermitan pordon; faras movon, kvazaux li volus revoki *Foldal*, sed hezitas pripense, kaj komencas pasxadi tien kaj reen sur la planko kun la manoj dorse. Poste li haltas apud la sofotablo, kaj li estingas la lampon. Farigxas duonlume en la salono.)

(Iom poste frapigxas sur la tapetpordo maldekstre en la fono.)

BORKMAN (apud la tablo, skuigxas, turnas sin kaj demandas lauxte) Kiu frapas? (neniu respondo; frapigxas denove)

BORKMAN (restas staranta) Kiu estas? Envenu!

(*Ella Renthejm*, kun ekbruligita kandelo en la mano aperas en la pordo. Sxi estas vestita en sia nigra robo kiel antauxe, kun la mantelo malfirme jxetita sur la sxultroj.)

BORKMAN (rigardas sxin) Kiu estas vi? Kion vi volas al mi?

ELLA RENTHEJM (fermas la pordon post si kaj venas pli proksimen) Estas mi, Borkman. (Sxi metas la kandelon sur la pianon kaj restas staranta tie.)

BORKMAN (staras kiel fulme frapita, rigardas sxin sendeturne kaj flustras duonlauxte) Cxu estas -- estas Ella? Cxu estas Ella Renthejm?

ELLA RENTHEJM Jes. -- Estas "via" Ella, -- kiel vi nomis min en antauxa tempo. Iam. Antaux tiuj multaj -- multaj jaroj.

BORKMAN (kiel antauxe) Jes, estas vi, Ella, -- mi vidas tion nun.

ELLA RENTHEJM Cxu vi rekonas min?

BORKMAN Jes, nun mi komencas --

ELLA RENTHEJM La jaroj atakis min forte kaj aux tune, Borkman. Cxu ne sxajnas al vi?

BORKMAN (devigite) Vi iom sxangxigxis. Je la unua rigardo --

ELLA RENTHEJM Mi nun ne havas la malhelajn buklojn laux la nuko. Tiujn, kiujn vi sxatis vindi cxirkaux viajn fingrojn.

BORKMAN (rapide) Gxuste! Nun mi vidas, Ella. Vi sxangxis la hararangxon.

ELLA RENTHEJM (kun malgxoja rideto) Gxuste. Estas pro la hararangxo.

BORKMAN (deturnante) Krome mi ne sciis, ke vi estas en cxi tiu regiono de la lando.

ELLA RENTHEJM Mi ja jxus venis.

BORKMAN Kial vi vojagxis cxi tien, -- nun mezvintre?

ELLA RENTHEJM Tion vi auxdos.

BORKMAN Cxu estas io, kion vi intencas pri *mi*?

ELLA RENTHEJM Ankaux pri vi. Sed se ni parolu pri tio, mi devas komenci tre longe pasinte.

BORKMAN Vi certe estas laca.

ELLA RENTHEJM Jes, mi estas laca.

BORKMAN Cxu vi ne volas eksidi? *Jen*, -- en la sofon.

ELLA RENTHEJM Jes, dankon. Mi bezonas sidi.

(Sxi transiras dekstren, kaj eksidas en la pli antauxan angulon de la sofo. *Borkman* staras apud la tablo kun la manoj dorse sxin rigardante. Mallonga silento.)

ELLA RENTHEJM Estas nedireble longe de post kiam ni du renkontigxis vizagxon vizagxe, Borkman.

BORKMAN (sombre) Ege, ege longe de post tiam. Cxiuj tiuj terurajxoj interkusxas.

ELLA RENTHEJM Tuta homa vivo interkusxas. Forjxetita homa vivo.

BORKMAN (rigardas sxin akre) Forjxetita!

ELLA RENTHEJM Jes, gxuste forjxetita. Por ni ambaux.

BORKMAN (en malvarma komerca vocxtono) Mi ankoraux ne konsideras mian vivon kiel forjxetitan.

ELLA RENTHEJM Nu, sed *mia* vivo do?

BORKMAN En tio vi mem kulpas, Ella.

ELLA RENTHEJM (kun skuigxo) Kaj *tion* diras vi!

BORKMAN Vi povus bone farigxi felicxa sen mi.

ELLA RENTHEJM Cxu vi tion kredas?

BORKMAN Se vi mem volus.

ELLA RENTHEJM (amare) Jes, mi ja scias, ke aliulo staris preta por akcepti min --

BORKMAN Sed lin vi rifuzis --

ELLA RENTHEJM Jes, mi faris.

BORKMAN Fojon post fojo vi rifuzis lin. Jaron post jaro --

ELLA RENTHEJM (moke) -- jaron post jaro mi rifuzis la felicxon, vi do pensas?

BORKMAN Vi povus bone farigxi felicxa ankaux kun *li*. Kaj tiam *mi* estus savita.

ELLA RENTHEJM Vi --?

BORKMAN Jes, tiam vi estus min savinta, Ella.

ELLA RENTHEJM Kiel, vi pensas?

BORKMAN Li kredis, ke estas mi, kiu staris malantaux viaj rifuzadoj, -- viaj eternaj rifuzoj. Kaj li faris vengxon. Cxar tion li facile povis, -- li, kiu havis en sia depono cxuijn miajn senrezervajn, fidoplenajn leterojn. Tiujn li uzis, -- kaj tiam estis for pri mi, -- gxis plue do. Jen, pri cxio tio vi kulpas, Ella!

ELLA RENTHEJM Jen, jen, Borkman, -- reale do, eble estas *mi*, kiu estas sxuldanto al *vi*.

BORKMAN Estas kiel oni tion prenas. Mi bone scias pri cxio, por kio mi devas danki vin. Vi igis la bienon cxi tie, la tutan bienon, aljugxi al vi cxe la auxkcio. Disponigis la domon senlimige por mi kaj por -- via fratino. Vi prenis Erhart al vi, -- zorgis por li en cxuij manieroj --

ELLA RENTHEJM -- tiom longe kiom permesigxis --

BORKMAN -- permesigxis de via fratino, jes. Mi neniam miksis mi en tiujn hejmajn problemojn. -- Kiel mi volis diri, -- mi scias kion vi oferis por mi kaj via fratino. Sed vi *povis* ja ankaux tion fari, Ella. Sed memoru, ke estis *mi*, kiu faris vin kapabla.

ELLA RENTHEJM (ekscitita) En tio vi grande eraras, Borkman! Estis mia plej interna kaj varma animo kaj koro por Erhart, -- kaj ankaux por vi, *tio* pelis min!

BORKMAN (interrompante) Kara, ni ne eniru en sentojn kaj tiajxojn. Mi kompreneble opinias, ke kiam vi agis, kiel vi faris, estis *mi* kiu faris vin kapabla.

ELLA RENTHEJM (ridetas) Hm, kapabla, kapabla --

BORKMAN (fervore) Jes, gxuste kapabla! Kiam la granda decida frapo estus farigxonta, -- kiam mi povis sxpari nek parencojn nek amikojn, -- kiam mi devis kapti -- kaj ankaux kaptis la milionojn, kiuj estis konfiditaj al mi, -- tiam mi sxparis cxion, kio estis via, cxion kion vi posedis, -- kvankam mi estus povinta preni kaj prunti gxin -- kaj uzi gxin -- kiel cxion la ceteran.

ELLA RENTHEJM (malvarme kaj trankvile) Estas vere kaj gxuste, Borkman.

BORKMAN Tiel ja estas. Kaj tial, -- kiam ili venis kaj prenis min, -- ili ankaux trovis cxion vian netusxita en la kelo de la banko.

ELLA RENTHEJM (ekrigardas lin) Mi ofte pensis pri tio, -- -- kial vi vere sxparis cxion tion, kio estis mia? Kaj sole nur tion?

BORKMAN Kial?

ELLA RENTHEJM Jes, kial? Diru.

BORKMAN (akre kaj moke) Vi eble pensas, ke estis por havi ion sur kio apogi min, se mi ne sukcesus?

ELLA RENTHEJM Ho ne, pri tio vi certe ne pensis dum *tiuj* tagoj.

BORKMAN Neniam! Mi estis tiel neskueble certa pri la venko.

ELLA RENTHEJM Jes, sed kial tamen --?

BORKMAN (sxultrotiras) Je Dio, Ella, -- ne estas facile memori kialojn, kiuj estas dudek jarojn agxaj. Mi nur memoras, ke kiam mi iris tie sola, cerbumante pri cxiuj tiuj grandaj entreprenoj, kiuj estus realigindaj, sxajnis al mi, ke mi estis anime tiel kiel mi imagis al mi estron de aersxipo. Jen mi vagis en sendormaj noktoj, plenigante grandegan balonon por veli supre trans nesekura, dangxeroplana oceano.

ELLA RENTHEJM (ridetas) Vi, kiu neniam dubis pri la venko.

BORKMAN (senpacience) La homoj *estas* tiaj, Ella. Ili kaj dubas kaj kredas pri la sama afero. (por si mem) Kaj tial eble estis, kial mi ne volis havi vin kaj la vian kun mi en la balono.

ELLA RENTHEJM (en ekscito) Kial, demandas mi! Diru, kial!

BORKMAN (ne sxin rigardante) Oni prefere ne prenas la plej karan kun si en tia vojaĝxo.

ELLA RENTHEJM Vi *kunhavis* ja la plej karan en la balono. Via mema vivo de la estonto --

BORKMAN La vivo ne cxiam estas la plej kara.

ELLA RENTHEJM (senspire) Cxu tiel estis por vi tiam?

BORKMAN Sxajnas al mi tiel.

ELLA RENTHEJM Ke *mi* estis la plej kara, kiun vi sciis?

BORKMAN Jes, sxvebas antaux mi io tia.

ELLA RENTHEJM Kaj tiam tamen estis pasintaj jaroj kaj tagoj, post kiam vi perfidis min -- kaj edzinigis alian -- iun alian!

BORKMAN Perfidis vin, vi diras? Vi certe komprenas, ke estis pli altaj konsideroj, -- nu do, *aliaj* konsideroj, -- kiuj devigis min. Sen *lia* kunhelpo mi povus nenien veni.

ELLA RENTHEJM Do perfidis min pro -- pli altaj konsideroj.

BORKMAN Mi ne povis senesti lian helpon. Kaj li postulis *vin*, kiel prezon por la helpo.

ELLA RENTHEJM Kaj vi pagis la prezon. Tutplene. Sen marcxandado.

BORKMAN Ne havis elekton. Devis venki aux fali.

ELLA RENTHEJM (rigardas lin, la lipoj tremetantaj) Cxu tio povas esti vero, kion vi diras, ke mi estis por vi la plej kara en la mondo?

BORKMAN Kaj tiam kaj poste, -- longe longe poste.

ELLA RENTHEJM Kaj vi tamen marxandis min for. Marxandadis pri la rajto de via amo kun alia viro. Vendis mian amon por -- por bankestra ofico!

BORKMAN (sombre kaj kurbigite) La deviga neceso estis super mi, Ella.

ELLA RENTHEJM (ekstaras sovagxe kaj skuite de la sofo) Krimulo!

BORKMAN (skuigxas sed regas sin) Tiun vorton mi auxdis antauxe.

ELLA RENTHEJM Ho, ne pensu ke mi aludas al tio, kion vi krimis kontraux legxo kaj juro de la lando! La utiligo, kiun vi faris de cxuij tiuj akcioj kaj obligacioj -- aux kio ajn, kio tio estis, -- kiom vi pensas, ke mi zorgas pri gxi! Se mi havus permeson stari proksime al vi, kiam cxio disfalis sur vin --

BORKMAN (strecxite) Kio tiam, Ella?

ELLA RENTHEJM KREDU min, mi tolerus cxion gxoje kun vi. La malhonoron, la ruinigxon, -- cxion, cxion mi helpus vin porti --

BORKMAN Cxu vi tion volus? Cxu povus?

ELLA RENTHEJM Kaj volus kaj povus. Cxar tiam mi ja ne sciis pri via granda, terura krimo --

BORKMAN Kiun! Al kio vi aludas?

ELLA RENTHEJM Mi aludas al tiu krimo, por kiu ne estas pardono --

BORKMAN (gapas al sxi) Vi frenezigxis.

ELLA RENTHEJM (pasxas pli proksimen) Vi estas murdisto! Vi faris la grandan pekon de morto!

BORKMAN (retiras sin al la piano) Cxu vi frenezigxas, Ella?

ELLA RENTHEJM Vi mortigis la amovivon en mi. (pli proksimen) Cxu vi komprenas, kion tio signifas? Rakontigxas en la Biblio pri enigma peko, por kiu estas neniu pardono. Mi neniam antauxe komprenis, kio tio estas. Nun mi komprenas. La granda nepardonebla peko, -- estas la peko murdi la amovivon en iu homo.

BORKMAN Kaj tion vi diras, ke mi faris?

ELLA RENTHEJM Vi *faris*. Mi neniam vere komprenis, kio vere okazis al mi, antaux nun cxi tiun vesperon. Ke vi perfidis min, kaj turnis vin al Gunhild anstatauxe, -- tion mi interpretis nur kiel iun ordinaran nestabilecon viaflanke. Kaj kiel sekvon de senkorajn artajxojn sxiaflanke. Kaj mi preskaux pensas, ke mi malestimis vin iomete -- spite al cxio. Sed *nun* mi vidas! Vi perfidis la virinon, kiun vi *amis*! Min, min, min! La plej karan kion vi sciis en la mondo, tion vi estis preta vendi por profito. *Tio* estas la duobla murdo, por kiu vi faris vin kulpa! Murdo al via propra animo kaj al la mia!

BORKMAN (malvarma kaj sinrega) Kiel bone mi rekonas vian pasian, senbridan animon, Ella. Estas kompreneble akceptebla por vi vidi la aferon tiel, kiel vi faras. Vi estas ja virino. Kaj por vi aspekte sxajnas,

ke vi ne scikonas, ne donas valoron al iu alia afero en la tuta mondo.

ELLA RENTHEJM Ne, efektive mi ne faras.

BORKMAN Nur via propra kora afero --

ELLA RENTHEJM Nur gxi! Nur gxi! Vi pravas.

BORKMAN Sed vi devas memori, ke mi estas viro. Kiel virino vi estis por mi la plej kara en la mondo. Sed kiam tamen tiel estu, unu virinon povas anstatauxi alia --

ELLA RENTHEJM (rigardas lin kun rideto) Cxu vi tion spertis, kiam vi estis preninta Gunhild kiel edzinon?

BORKMAN Ne. Sed miaj taskoj en la vivo helpis min porti ankaux *tion*. Mi volis meti sub mian potencon cxiujn fontojn de potenco en cxi tiu lando. Cxion, kion tero, montaroj kaj arbaroj kaj maro enhavis de ricxajxoj -- tion mi volis submetigi, kaj krei regnon por mi mem, kaj tiel bonfarton por la multaj, multaj miloj da aliuloj.

ELLA RENTHEJM (perdita en memoro) Mi konas tion. Tiom da vesperoj, kiam ni preparolis viajn celojn --

BORKMAN Jes, kun vi mi povis paroli, Ella.

ELLA RENTHEJM Mi sxercis pri viaj planoj, kaj demandis, cxu vi volus vekti cxiujn la dormantajn spiritojn de la oro.

BORKMAN (kapsignas) Mi memoras tiun esprimon. (malrapide) Cxiujn la dormantajn spiritojn de la oro.

ELLA RENTHEJM Sed vi ne prenis tion por sxerco. Vi diris: "Jes, jes, Ella, estas gxuste tio, kion mi volas."

BORKMAN Tiel ankaux *estis*. Kiam mi unue estus metinta la piedon en la piedingon --. Kaj *tio* dependis tiam de unu sola viro. Li povis, kaj li volis havigi al mi la estran oficon en la banko, -- se mi miaflanke --

ELLA RENTHEJM Gxuste, jes! Se vi viaflanke rezignus pri la virino, kiun vi amis, -- kaj kiu senlime amis vin.

BORKMAN Mi scikonis lian konsumantan pasion por vi. Sciis ke li neniam je kiu ajn alia kondicxo --

ELLA RENTHEJM Kaj vi akceptis.

BORKMAN (impete) Jes, mi faris, Ella! Cxar la potencavido estis tiel nesubprema en mi, vi sciu. Kaj mi akceptis. *Devis* akcepti. Kaj li helpis min supren duone al la logantaj altejoj, kien mi sopiris. Kaj mi altigxis kaj altigxis. Jaron post jaro mi altigxis --

ELLA RENTHEJM Kaj *mi* estis kvazaux forvisxita el via vivo.

BORKMAN Kaj tamen li reen renversigis min en la abismon. Pro vi, Ella.

ELLA RENTHEJM (post mallonga, pensema silento) Borkman, -- cxu ne sxajnas al vi, ke kvazaux kusxis kondamno super nia tuta rilato?

BORKMAN (rigardas sxin) Kondamno?

ELLA RENTHEJM Jes. Cxu ne sxajnas al vi?

BORKMAN (maltrankvila) Jes. Sed kiel vere --? (ekdire) Ho, Ella, -- mi baldaux ne plu scias, kiu pravas, -- aux vi aux mi!

ELLA RENTHEJM Vi estas tiu, kiu pekis. Vi mortigis cxiun homan gxojon en mi.

BORKMAN (timeme) Tion do ne diru, Ella!

ELLA RENTHEJM Cxiu ina, homa gxujo almenaux. De la tempo, kiam la bildo de vi komencis estingigxi en mi, mi ekzistis kvazaux sub suneklipso. Dum cxiuj tiuj jaroj farigxis por mi pli kaj pli malloge, -- fine tute neeble, ami iun vivantan estajxon. Nek homojn, nek bestojn aux plantojn. Nur tiun unu solan --

BORKMAN Kiun tiun unu solan --?

ELLA RENTHEJM Erhart, kompreneble.

BORKMAN Erhart --?

ELLA RENTHEJM Erhart, -- vian, vian filon, Borkman.

BORKMAN Cxu li do kusxis tiel varme sur via koro?

ELLA RENTHEJM Kial alie, kredas vi, ke mi prenis lin al mi? Kaj retenis lin tiom longe kiom mi povis? Kial?

BORKMAN Mi pensis, ke estis pro kompatemo. Kiel cxio la cetera.

ELLA RENTHEJM (en forta interna ekscito) Kompatemo, vi diras! Haha! Mi neniam sentis kompatemon -- de post kiam vi perfidis min. Mi simple ne kapablis. Se venis malricxa, malsata infano en mian kuirejon, frostante kaj plorante kaj petegante iom da mangxajxo, mi igis la kuiristinon okupigxi pri tio. Neniam sentis iun deziron preni la infanon al mi mem, varmigi gxin apud mia propra forno, gxoji vidante gxin satmangxi. Kaj tia mi neniam estis en mia juneco; tion mi klare memoras! Estas vi, kiu faris min dezerte malplena kaj dezerte malfekunda interne -- kaj ankaux ekstere!

BORKMAN Nur ne por Erhart.

ELLA RENTHEJM Ne. Ne por *via* filo. Sed cetere por cxio, cxio, kio vive movigxas. Vi fraudis min pri la gxujo de patrino kaj felicxo en la vivo. Kaj ankaux pri la cxagrenoj kaj la larmoj. Kaj *tio* estus eble la plej korsxira perdo por mi, vi sciu.

BORKMAN Cxu jenon vi diras, Ella?

ELLA RENTHEJM Kiu scias? Eble estus la cxagrenoj kaj larmoj de patrino, kiuj servus al mi plej bone. (en pli forta emocio) Sed mi *ne povis* rezigni pri la perdo tiam. Tial mi prenis Erhart al mi. Gajnis lin tute. Gajnis lian tutan, varman, fideman infanan koron por mi, -- gxis, --. Ahx!

BORKMAN Gxis kio?

ELLA RENTHEJM Gxis lia patrino, -- lia karna patrino, mi aludas, reprenis lin de mi.

BORKMAN Li devis ja forlasi vin. Cxi tien al la urbo.

ELLA RENTHEJM (tordas siajn manojn) Jes, sed mi ne toleras esti forlasita, sciuj! Ne la malplenecon! Ne la perdon de la koro de via filo!

BORKMAN (kun malica esprimo en la okuloj) Hm, -- gxin vi certe ne perdis, Ella. Oni ne facile perdas korojn al la avantaĝo de iu cxi tie malsupre en la -- cxambra etagxo.

ELLA RENTHEJM Mi *estas* perdinta Erhart cxi tie. Kaj *sxi* gajnis lin reen. Aux ankaux iu alia. Tio lumas sufcixe el la leteroj, kiujn li foje skribas al mi.

BORKMAN Sekve estas por sercxi lin hejmen al vi, ke vi venas cxi tien?

ELLA RENTHEJM Jes, se *tio* estus farebla, mi --!

BORKMAN Farebla tio ja estas, se vi nepre volas. Cxar *vi* havas ja la pli grandan kaj unuan postulon pri li.

ELLA RENTHEJM Nu, postulo, postulo! Kion valoras postuloj cxi tie? Se li ne venas libervole, -- mi tute ne havas lin. Kaj estas *tio*, kion mi devas! Tuta kaj ne partigita devas mi nun havi la koron de mia infano!

BORKMAN Vi devas memori, ke Erhart estas en la agxo de dudekoj. Longe vi ne povus kalkuli reteni lian koron ne partigita, kiel vi esprimas vin.

ELLA RENTHEJM (kun peza rideto) Ne necesus dauxri tre longe.

BORKMAN Cxu ne? Mi pensis, ke tio kion vi postulas, tion vi postulas gxis la fino de viaj tagoj.

ELLA RENTHEJM Mi faras. Sed tamen tio ne bezonas dauxri tre longe.

BORKMAN (ekmiras) Kion vi diras per tio?

ELLA RENTHEJM Vi ja scias, ke mi estas malsana la lastajn jarojn?

BORKMAN Cxu *vi*?

ELLA RENTHEJM Vi tion ne scias?

BORKMAN Ne, vere ne --

ELLA RENTHEJM (rigardas lin en surprizo) Cxu Erhart ne rakontis tion?

BORKMAN En la momento mi vere tion ne memoras.

ELLA RENTHEJM Entute li eble ne parolis pri mi?

BORKMAN Jes, paroli pri vi mi pensas, ke li tamen faris. Cetere mi malofte vidas lin. Preskaux neniam. Estas iu malsupre, kiu tenas lin for de mi. For, for, vi komprenas.

ELLA RENTHEJM Cxu vi scias tion certe, Borkman?

BORKMAN Jes certe mi scias. (sxangxas vocxtonon) Nu, sed vi do estis malsana, Ella?

ELLA RENTHEJM Jes, mi estis. Kaj nun cxi-auxtune gxi tiom gravigxis, ke mi devis veni cxi tien por paroli kun kuracistoj, kiuj estas pli lertaj.

BORKMAN Kaj vi eble jam parolis kun ili?

ELLA RENTHEJM Jes, hodiaux antaŭtagmeze.

BORKMAN Kion ili do diris?

ELLA RENTHEJM Ili donis al mi plenan certecon pri *tio*, kion mi longe scietis --

BORKMAN Nu?

ELLA RENTHEJM (simple kaj trankvile) Estas mortiga malsano, kiun mi portas, Borkman.

BORKMAN Ho, vi do ne kredu tion, Ella!

ELLA RENTHEJM Estas malsano por kiu ne ekzistas iu helpo aux savo, vi sciu. La kuracistoj scias pri neniu rimedo kontraŭ gxi. Ili devas lasi gxin iri sian vojon. Povas nenion fari por haltigi gxin. Nur iomete mildigi, eble. Kaj *tio* ja tamen estas bona.

BORKMAN Ho, sed povas ankoraux longe daŭri, -- vi fidu min.

ELLA RENTHEJM Povas eble daŭri tra la vintro, ili diris.

BORKMAN (senpripense) Nu jes, -- la vintro ja estas longa, gxi.

ELLA RENTHEJM (silente) Gxi almenaŭ estas sufiĉe longa por mi.

BORKMAN (vigle, deturnante) Sed, je la mondo, el kio povus tiu malsano evolui? Vi, kiu ja efektive vivis sane kaj sagxe --? El kio gxi venus?

ELLA RENTHEJM (rigardas lin) La kuracistoj pensis, ke eble mi iam travivis grandajn animskuigxojn.

BORKMAN (ekflamigxante) Animskuigxojn! Aha, mi komprenas! Estus *mi*, kiu kulpus!

ELLA RENTHEJM (en kreskanta ekscito) Estas tro malfrue *tion* priparoli nun! Sed mi *devas* reenhavi la solaninfanon de mia koro, antaŭ ol mi forpasos! Estas tiel nedireble peze por mi pensi pri *tio*, ke mi forlasu cxion, kio estas vivo, -- forlasi sunon kaj lumon kaj aeron, sen *cxu tie* postlasi unu solan, kiu volus pensi pri mi, memori min varme kaj sopireme, -- tiel kiel filo pensas kaj memoras la patrinon, kiun li perdis.

BORKMAN (post mallonga paŭzo) Prenu lin, Ella, -- se vi povos gajni lin.

ELLA RENTHEJM (vigle) Vi donas vian konsenton? Cxu vi *povas*?

BORKMAN (sombre) Jes. Kaj *tio* ne estas granda ofero, vi sciu. Cxar mi tamen ne posedas lin.

ELLA RENTHEJM Dankon, dankon almenaŭ por la ofero! -- Sed mi havas ankoraux ion por peti vin. Grandan aferon por *mi*, Borkman.

BORKMAN Nu, do diru.

ELLA RENTHEJM Vi eble trovos tion infanece de mi, -- eble vi ne komprenos --

BORKMAN Ekdiru, -- nu do diru.

ELLA RENTHEJM Kiam mi nun forpasos, ne estos malmulto, kion mi postlasos --

BORKMAN Ne, eble ne estos --

ELLA RENTHEJM Kaj mi intencas transporti cxion al Erhart.

BORKMAN Jes, vi ja vere ne havas iun pli proksiman.

ELLA RENTHEJM (varme) Ne, mi efektive havas neniun pli proksiman ol lin.

BORKMAN Neniun el via propra parencaro. Vi estas la lasta.

ELLA RENTHEJM (kapsignas malrapide) Jes, tiel gxuste estas. Kiam mi mortos, -- tiam ankaux mortos la nomo Renthejm. Kaj tio estas por mi sufokanta penso. Neniigxi el la estado -- ecx la nomo --

BORKMAN (ekscitas) Hah, -- mi vidas kien vi celas!

ELLA RENTHEJM (pasie) Ne lasu tion okazi! Permesu al Erhart porti la nomon post mi!

BORKMAN (rigardas sxin akre) Mi komprenas vin. Vi volas liberigi mian filon de la sxargxo porti la nomon de sia patro. Jen la afero.

ELLA RENTHEJM Neniul tio! Mi mem spite kaj gxoje portus gxin kune kun vi! Sed patrino, kiu baldaux mortos --. Nomo ligas pli ol vi pensas kaj scias, Borkman.

BORKMAN (malvarme kaj fiere) Bone kaj mallonge, Ella. Mi estu viro por porti mian nomon sola.

ELLA RENTHEJM (kaptas kaj premas liajn manojn) Dankon, dankon! Nun estas plenumita reguligo inter ni! Jes, jes, lasu nun tion! Vi bonfaris kion vi povis. Cxar kiam *mi* estas for el la vivo, Erhart Renthejm vivos post mi!

(La tapetpordo malfermigxas. *Sinjinorino Borkman* kun la granda tuko sur la kapo, staras en la pordaperturo.)

SINJORINO BORKMAN (en furioza ekscito) Neniun en eterneco Erhart estu nomata tiel!

ELLA RENTHEJM (retiras sin malantauxen) Gunhild!

BORKMAN (akre kaj minace) Supren cxi tien al mi, neniun havas permeson veni!

SINJORINO BORKMAN (pasxon internen) Mi prenas al mi tiun permeson.

BORKMAN (kontraux sxin) Kion vi volas al mi?

SINJORINO BORKMAN Mi volas lukti kaj batali por vi. Defendi vin kontraux malbonaj potencoj.

ELLA RENTHEJM La plej malbonaj potencoj estas en vi mem, Gunhild!

SINJORINO BORKMAN (malmole) Lasu tion kiel estas. (minace, kun levita brako) Sed *tion* mi diras, -- la patran nomon li portu! Kaj portu gxin alte antauxen al nova honoro! Kaj mi sola volas esti lia patrino! Mi sola! Al mi sola estu la koro de mia filo. Al mi kaj al neniun alia.

(Sxi eliras per la tapetpordo kaj fermas post si.)

ELLA RENTHEJM (skuita kaj ekscitita) Borkman, -- Erhart pereos en tiu cxi veteracxo. Devas okazi kompreno inter vi kaj Gunhild. Ni devas tuj iri malsupren al sxi.

BORKMAN (rigardas sxin) Ni? Ankaux mi, vi pensas?

ELLA RENTHEJM Kaj vi kaj mi.

BORKMAN (skuas la kapon) Sxi estas malmola, sciu. Malmola kiel la erco, kiun mi iam revis rompi el la montoj.

ELLA RENTHEJM Do provu tion nun!

BORKMAN (ne respondas; necerta; staras sxin rigardante)

TRIA AKTO

(La sidcxambro de *sinjorino Borkman*. La lampo dauxre lumas antaux la kanapotablo. Ene en la gxardena cxambro estas estingite kaj mallume.)

(*Sinjorino Borkman*, kun tuko sur la kapo, envenas en intensa, interna impeto tra la antauxcxambra pordo, iras al la fenestro kaj tiras la kurtenon iom flanken; poste sxi iras al la kahelforno kaj eksidas, sed baldaux eksaltas kaj iras por tiri la sonorigxnxuron. Staras apud la kanapo atendante. Neniu venas. Poste sxi denove sonorigas; cxi tiun fojon pli impete.)

(Iom poste envenas la *cxambristino* el la antauxa cxambro. Sxi aspektas malbonhumore kaj dormeme, kaj aspekte sxi vestis sin en tuta rapideco.)

SINJORINO BORKMAN (senpacience) Kie vi do estas, Malene? Jen mi sonorigis du fojojn!

CXAMBRISTINO Jes, sinjorino, mi ja auxdis.

SINJORINO BORKMAN Kaj vi tamen ne venas.

CXAMBRISTINO (malgajhumora) Unue mi devus ja surmeti kelkajn vestajxojn, mi scias.

SINJORINO BORKMAN Jes. Vi devas vesti vin konvene. Kaj vi tuj kuru por sercxu mian filon.

CXAMBRISTINO (rigardas sxin en surprizo) Cxu mi sercxu la studenton?

SINJORINO BORKMAN Jes, vi nur diru, ke li tuj revenu al mi, cxar mi volas paroli kun li.

CXAMBRISTINO (acide grumblante) Do pli bone ke mi veku la veturigiston cxe la administranto.

SINJORINO BORKMAN Kial tio?

CXAMBRISTINO Por ke li jungu antaux la sledo. Tia terura, negxa vetero kia estas cxi-vespere.

SINJORINO BORKMAN Ho, tio ne gravas. Nur rapidigxu! Estas ja tute proksime trans la angulo.

CXAMBRISTINO Tamen, sinjorino, ja ne estas tuj cxe la angulo, tio.

SINJORINO BORKMAN Jes, efektive estas. Cxu vi ne scias, kie situas la vilao de advokato Hinkels?

CXAMBRISTINO (moke) Ho cxu, estas *tie*, ke la studento estas cxi-vespere?

SINJORINO BORKMAN (ekmiras) Jes, kie li alie estus?

CXAMBRISTINO (formas iun rideton) Ne, mi nur pensis, ke li estas kie li kutimas, mi.

SINJORINO BORKMAN Kie, vi pensas.

CXAMBRISTINO Cxe tiu sinjorino Wilton, kiel oni nomas sxin.

SINJORINO BORKMAN Sinjorino Wilton? Mia filo ja ne tiel ofte kutimas fari vizitojn *tie*.

CXAMBRISTINO (duone murmurante) Sxajne ili diras, ke li venas tien cxiutage.

SINJORINO BORKMAN Estas nur babilaĵo, Malene. Nun do, iru al advokato Hinkels, kaj sercxu lin.

CXAMBRISTINO (rektigas la nukon) Jes, je Dio; mi do iros.

(Sxi volas eliri tra la antauxcxambro. En la sama momento tiu pordo malfermigxas. *Ella Renthejm* kaj *Borkman* aperas sur la sojlo.)

SINJORINO BORKMAN (sxancelas pasxon malantauxen) Kion tio cxi signifu!

CXAMBRISTINO (timigita, senpere plektas la manojn) Ho Jesuo do!

SINJORINO BORKMAN (flustras al la *cxambristino*) Diru, ke li venu tujtuje!

CXAMBRISTINO (mallauxte) Jes ja, sinjorino.

(*Ella Renthejm* kaj, post sxi, *Borkman* venas en la cxambron. La *cxambristino* sxteliras malantaux ili tra la pordo kaj fermas post si.)

(Mallonga pauxzo.)

SINJORINO BORKMAN (denove sinrega, turnas sin al *Ella*) Kion li volas cxi tie malsupre cxe mi?

ELLA RENTHEJM Li volas provi atingi al iu kompreno kun vi, Gunhild.

SINJORINO BORKMAN Tion li neniam antauxe provis.

ELLA RENTHEJM Cxi-vespere li volas.

SINJORINO BORKMAN La lastan fojon kiam ni staris vidalvide -- estis en la tribunalo. Tiam mi alvokigxis por doni klarigon --

BORKMAN (proksimigxas) Kaj cxi-vespere estas *mi*, kiu volas doni klarigon.

SINJORINO BORKMAN (rigardas lin) *Vi!*

BORKMAN Ne pri tio, kion mi krimis. Cxar *tion* konas ja la tuta mondo.

SINJORINO BORKMAN (tiras amaran sopiron) Jes, estas vera vorto. La tuta mondo konas tion.

BORKMAN Sed gxi ne scias *kial* mi krimis. Kial mi *devis* krimi. La homoj ne komprenas, ke mi *devis*, cxar mi estis mi mem, -- mi estis John Gabriel Borkman, -- kaj neniu alia. Kaj estas pri *tio*, ke mi provos doni al vi klarigon.

SINJORINO BORKMAN (skuas la kapon) Ne utilas. Instigoj neniun absolvas. Impulsoj ankaux ne.

BORKMAN En propraj okuloj ili povas absolvi.

SINJORINO BORKMAN (repusxe svingas la manon) Ho, lasu tion! Mi sufcixe pensis pri tiuj viaj sombraj aferoj.

BORKMAN Ankaux mi. Dum la kvin senfinaj jaroj en la cxelo -- kaj aliloke -- mi havis tempon por tio. Kaj en la ok jaroj supre en la salono mi havis ankoraux pli bonan tempon. Mi trapasis la tutan proceson por nova traktado -- por mi mem. Fojon post fojo mi trapasis gxin. Mi estis mia propra akuzanto, mia propra defendanto kaj mia propra jugxisto. Pli nepartia ol kiu ajn alia, -- tion mi kuragxas diri. Mi pasxadis tie supre sur la salona planko kaj turnis kaj renversis cxiun opan el miaj faroj. Rigardis ilin de antauxe kaj malantauxe same senindulge, same senkompateme, kiel kiu ajn advokato. Kaj la jura rezulto al kiu mi cxiam revenas, estas *tiu*, ke la sola kontraux kiu mi krimis, -- estas mi mem.

SINJORINO BORKMAN Kaj cxu do kontraux mi? Kaj kontraux via filo?

BORKMAN Vi kaj li entenigxas en tio, pri kio mi pensas, kiam mi diras mi mem.

SINJORINO BORKMAN Kaj la multaj centoj da aliuloj, do? Tiuj, kiujn homoj diras, ke vi ruinigis?

BORKMAN (pli impete) Mi havis la potencon! Kaj aldone la nesubigeblan vokon ene en mi tiam! La ligitaj milionoj kusxis dise en la lando, profunde en la montoj, kaj vokis min! Kriis al mi por liberigo! Sed neniu el la aliuloj auxdis tion. Nur mi sola.

SINJORINO BORKMAN Jes, por brulstampo por la nomo Borkman.

BORKMAN Mi dezirus scii, mi, se la aliuloj havus la potencon, cxu ili ne agus gxuste kiel mi?

SINJORINO BORKMAN Neniu, neniu krom vi farus tion.

BORKMAN Eble ne. Sed tiam estus tial, cxar ili ne havus talentojn kiel mi. Kaj se ili *estus* tion farinta, ili ne tion farus kun *miaj* celoj. La ago tiuokaze farigxus iu alia. -- Bone kaj mallonge, mi absolvis min mem.

ELLA RENTHEJM (mole kaj pete) Ho, sed cxu vi kuragxas diri tion tiel sekure, Borkman?

BORKMAN (kapsignas) Absolvis min *tiurilate*. Sed jen venas la granda, premanta memkulpigo.

SINJORINO BORKMAN Kiu estas *gxi*?

BORKMAN Mi pasigis tie supre forjxetante tute ok valorajn jarojn de mia vivo! La saman tagon kiam mi liberigxis, mi estus devinta eliri en la realan vivon, -- elen en la feromalmolan, senrevigan realecon! Mi estus devinta komenci de malsupre kaj denove svingi min al la altejoj, -- pli alten ol iam antauxe, -- spite al tio, kio kusxas intermeze.

SINJORINO BORKMAN Ho, farigxus nur vivi la saman vivon denove, -- kredu min.

BORKMAN (skuas la kapon, kaj rigardas sxin instrue) Nenio nova okazos. Sed *tio* kio *estas okazinta*, tio

ankaŭ ne ripetigxas. Estas la okulo, kiu sxangxas la agon. La renaskita okulo sxangxas la malnovan agon. (interrompante) Nu, tion vi ne komprenas.

SINJORINO BORKMAN (mallonge) Ne, tion mi ne komprenas.

BORKMAN Ne, *tio* estas gxuste la kondamno, ke mi neniam trovis komprenon cxe unu sola homa animo.

ELLA RENTHEJM (rigardas lin) Neniam, Borkman?

BORKMAN Escepte cxe unu -- eble. Antaŭ longe, longe. En la tagoj kiam mi pensis, ke mi ne bezonas komprenon. Alie, poste, neniam cxe iu ajn! Neniun havis mi, por esti sufcie atentema por ekstari kaj voki min, -- sonorigi por mi kiel matena horlogxo, -- instigi min al memfida laboro denove --. Kaj ankaŭ presi en min, ke mi nenion neripareblan estas farinta.

SINJORINO BORKMAN (ridas moke) Nu, *tion* vi tamen bezonas esti enpresinta de ekstere.

BORKMAN (en sxvelanta kolero) Jes, kiam la tuta mondo hxore siblas, ke mi estas tia nerestariĝebla persono, povas veni momentoj super min, kiam mi mem estas proksima al tion kredi. (levas la kapon) Sed jen denove kreskas mia interna, venkanta konscio. Kaj *gxi* absolvas min!

SINJORINO BORKMAN (rigardas lin malmole) Kial vi neniam venis al *mi* por demandi pri tio kion vi nomas kompreno?

BORKMAN Cxu utilis -- se mi estus veninta al vi?

SINJORINO BORKMAN (svingas la manon rifuzante) Vi neniam amis ion ekster vi mem, -- *tio* estas la kerno en la tuto.

BORKMAN (fiere) Mi amis la potencon --

SINJORINO BORKMAN La potencon, jes!

BORKMAN -- la potencon krei homan felicxon vaste, vaste cxirkaŭ mi!

SINJORINO BORKMAN Vi iam havis potencon fari *min* felicxa. Cxu vi uzis gxin por tio?

BORKMAN (sen sxin rigardante) Plej ofte kelkiuj subfalas -- en sxiprompigxo.

SINJORINO BORKMAN Kaj via propra filo! Cxu vi uzis vian potencon -- aux cxu vi vivis kaj agis por fari *lin* felicxa?

BORKMAN Lin mi ne konas.

SINJORINO BORKMAN Ne, tio estas vero. Vi ecx ne konas lin.

BORKMAN (malmole) Por tio vi, -- vi, lia patrino, prizorgis.

SINJORINO BORKMAN (rigardas lin; kun alteco en la esprimo) Ho, vi ne scias, kion *mi* prizorgis.

BORKMAN Vi?

SINJORINO BORKMAN Jes, gxuste mi. Mi sola.

BORKMAN Do diru.

SINJORINO BORKMAN Vian reputacion mi prizorgis.

BORKMAN (kun mallonga, seka rido) Mia reputacio? Jen, jen! Aspektas ja kvazaux mi jam estus morta.

SINJORINO BORKMAN (akcentite) Tia vi ja estas.

BORKMAN (malrapide) Jes, vi eble pravas en tio. (ekscite) Sed ne, ne! Ne ankoraux! Mi estis tiel proksima, proksima al tio. Sed nun mi vekigxis. Sanigxis denove. Atendas ankoraux vivo antaŭ mi. Mi povas vidi tiun novan, lumantan vivon, kiu fermentas kaj atendas -- Kaj certe ankaŭ vi vidos tion.

SINJORINO BORKMAN (suprenlevas la manon) Ne revu pli pri vivo! Tenu vin trankvila, tie kie vi kusxas!

ELLA RENTHEJM (indigne) Gunhild! Gunhild, -- kiel vi do povas voli --!

SINJORINO BORKMAN (ne sxin auxskultante) Mi volas starigi la monumenton sur la tombon.

BORKMAN La hontomonumenton vi certe pripensas.

SINJORINO BORKMAN (kreskanta animskuigxo) Ho ne, ne estu iu monumento el sxtono aux metalo. Kaj neniu ekhavu la rajton gravuri mokeman enskribajxon en la monumenton, kiun mi starigos. Tie estos plantata kvazaux aro da vivanta hegxo, el arboj kaj arbustoj dense, dense cxirkaux via tomba vivo. Tie kovrigxos cxio la malluma, kiu iam *estis*. Kasxigxos en forgeso por la okuloj de la homoj John Gabriel Borkman.

BORKMAN (rauxke kaj tranxe) Kaj *tiun* amoverkon vi volas plenumi?

SINJORINO BORKMAN Ne per propraj fortoj. Pri tio mi ne kuragxas pensi. Sed mi edukis helpanton por mi sian vivon sole en tion cxĭ. *Li* trapasu sian vivon en pureco kaj alteco kaj lumo, tiel ke via propra mineja vivo farigxos kvazaux estingita cxĭ tie supre sur la tero!

BORKMAN (sombre kaj minace) Cxu al Erhart vi aludas, do diru tuj.

SINJORINO BORKMAN (lin rigardante firme en la okulojn) Jes, estas Erhart. Mia filo. Li, pri kiu vi volas rezigni -- kiel pentofaro por viaj propraj agoj.

BORKMAN (kun okuljxeto al *Ella*) Kiel pentofaro por mia plej peza peko.

SINJORINO BORKMAN (rifuzante) Peko kontraux fremdulo nur. Memoru la pekon kontraux *mi*! (rigardas moke al ili ambaux) Sed li ne obeas vin! Kiam mi vokos lin en mia mizero, li venos! Cxar estas cxe *mi* ke li volas esti! Cxe mi kaj neniam cxe iu alia -- (subite auxskultas kaj krias) Jen mi auxdas lin. Jen li estas, -- jen li estas! Erhart!

(*Erhart Borkman* abrupte malferma tiras la enirejan pordon, kaj venas en la cxambro. Li estas vestita en surtuto kaj havas cxapelon sur la kapo.)

ERHART (pala kaj timema) Panjo do, -- kio je Dio --!

(Li vidas *Borkman*, kiu staras apud la pordo de la gxardeno cxambro, skuigxas kaj deprenas la cxapelon.)

ERHART (silentas momenton; poste li demandas:) Kion vi do volas al mi, panjo? Kio okazis?

SINJORINO BORKMAN (vaste etendas la brakojn al li) Mi volas vidi vin, Erhart! Mi volas havi vin cxe mi -- cxiam!

ERHART (balbutante) Havi min --? Cxiam! Al kio vi aludas per tio?

SINJORINO BORKMAN Havi vin, havi vin, mi volas! Cxar estas iuj, kiuj volas preni vin for de mi!

ERHART (cedas pasxon) Ah, -- vi do scias!

SINJORINO BORKMAN Jes. Cxu ankaux *vi* scias.

ERHART (ekmiras kaj rigardas sxin) Cxu *mi* scias? Jes, kompreneble --

SINJORINO BORKMAN Aha, interkonsentita ludo! Malantaux mia dorso. Erhart, Erhart!

ERHART (rapide) Panjo, diru kio estas, kion vi scias!

SINJORINO BORKMAN Mi scias cxion. Mi scias, ke via onklino estas veninta por forpreni vin de mi.

ERHART Onklino Ella!

ELLA RENTHEJM Ho, auxskultu nun iomete *min*, Erhart!

SINJORINO BORKMAN (dauxrante) Sxi volas, ke mi cedu vin al sxi. Sxi volas esti por vi en la loko de patrino, Erhart! Sxi volas, ke vi estu sxia filo kaj ne la mia de nun. Volas ke vi heredu cxion post sxi. Demeti vian nomon, kaj anstatauxe preni la sxian!

ERHART Onklino Ella, cxu tio cxi estas vero?

ELLA RENTHEJM Jes, estas vero.

ERHART Mi sciis ecx ne vorton pri tiajxo antaux nun. Kial volas vi havi min reen al vi?

ELLA RENTHEJM Cxar mi sentas, ke mi perdas vin cxi tie.

SINJORINO BORKMAN (malmole) Pro *mi* vi perdas lin -- jes! Kaj tio estas en ordo, tio.

ELLA RENTHEJM (rigardas lin pete) Erhart, mi ne povas elteni perdi vin. Cxar sciu, ke mi estas soleca, -- mortanta homo.

ERHART Mortanta --?

ELLA RENTHEJM Jes, mortanta. Cxu vi volas esti kun mi gxis la fino? Ligi vin tute al mi? Esti por mi, kvazaux vi estus mia propra infano --

SINJORINO BORKMAN (interrompante) -- kaj perfidi vian patrinon kaj eble ankaux vian taskon en la vivo? Cxu vi tion volas, Erhart?

ELLA RENTHEJM Mi estas kondamnita al forpaso. Respondu al mi, Erhart.

ERHART (varme; kortusxite) Onklino Ella, -- vi estis al mi nedireble bona. Cxe vi eblis por mi elkreski en la plej plena, senzorga sento de felicxo, kiun mi kredas, ke povas esti en la vivo de iu infano --

SINJORINO BORKMAN Erhart, Erhart!

ELLA RENTHEJM Ho, kiel benate, ke vi povas tion vidi tiel ankoraux!

ERHART -- sed mi ne povas oferi min por vi nun. Neeblas por mi tiel tute kaj plene farigxi kiel filo por vi --

SINJORINO BORKMAN (triumfe) Ha, mi ja sciis! Vi ne ricevos lin! Vi ne ricevos lin, Ella!

ELLA RENTHEJM (peze) Mi vidas. Vi regajnis lin.

SINJORINO BORKMAN Jes, jes, -- mia li estas, kaj mia li restas! Erhart, -- cxu ne, filo, -- ni du havas ankoraux iom da vojo por iri kune, ni.

ERHART (luktanta kun si mem) Panjo, -- mi tamen diru al vi malkasxe --

SINJORINO BORKMAN (strecxe) Nu?

ERHART Farigxos tamen nur mallonga vojo, kiun mi iros kune kun vi, panjo.

SINJORINO BORKMAN (staras kiel frapita) Kion vi aludas per tio?

ERHART (prenante kuragxon) Je Dio, panjo, -- mi estas ja juna! Sentigxas al mi, ke la cxambra aero cxi tie fine tute sufokus min.

SINJORINO BORKMAN Cxi tie -- cxe mi!

ERHART Jes, cxi tie cxe vi, panjo!

ELLA RENTHEJM Do venu kun mi, Erhart!

ERHART Ho, onklino Ella, ne estas hareton pli bone cxe vi. Estas alimaniere *tie*. Sed *tamen* ne pli bone. Ne pli bone por *mi*. Estas rozoj kaj lavendoj, -- cxambra aero, ankaux tie!

SINJORINO BORKMAN (skuita, sed kun batalakirita memregio) Cxambra aero cxe via patrino, vi diras!

ERHART (en kreskanta senpacienco) Jes, mi ne scias kiel alie nomi tion. Cxiun tiun malsanecan zorgon kaj -- kaj diigon -- aux kio gxi estas. Mi ne eltenas tion pli longe!

SINJORINO BORKMAN (rigardas lin profunde serioze) Cxu vi forgesas al kio vi dedixis vian vivon, Erhart?

ERHART (ekkie) Ho, diru prefere al kio *vi* dedixis mian vivon! Vi, vi estis mia volo! Mi mem neniam rajtis havi iun! Sed nun mi *ne povas* plu porti tiun jugon! Mi estas juna! Memoru bone tion, patrino! (kun gxentila, indulgema rigardo al *Borkman*) Mi ne povas dedixi mian vivon al pentofaro por iu alia. Kiu ajn kiu tiu aliulo estus.

SINJORINO BORKMAN (kaptita de kreskanta timo) Kiu estas tiu, kiu sxangxis vin, Erhart?

ERHART (trafita) Kiu --? Cxu ne povus esti mi mem, kiu --?

SINJORINO BORKMAN Ne, ne, ne! Vi estas veninta sub fremdajn potencojn. Vi ne plu estas sub tiu de via patrino. Kaj ankaux ne sub tiu de via -- via nutra patrino.

ERHART (kun aldevigita spito) Mi estas sub mia propra potenco, mi, panjo! Kaj ankaux sub mia propra volo!

BORKMAN (antauxen al *Erhart*) Do eble fine venis mi en la vico.

ERHART (fremde kaj formale gxentile) Kiel --? Kiel patro opinias?

SINJORINO BORKMAN (moke) Jes, pri tio ankaux mi demandas.

BORKMAN (dauxrigante seninterrompe) Auxskultu, Erhart, -- cxu vi do volas iri kun via patro? Ne estas tra la vivoago de aliulo, ke homo povas trovi restarigon por sia falo. Tiajxo estas nur vanaj revoj, pri kiuj fabeligxis por vi -- cxi tie malsupre en la cxambra aero. Ecx se vi volus arangxi vian vivon por vivi kiel cxiuj la sanktuloj kune -- tio nenion utilus al mi.

ERHART (formale; respekte) Estas vero kiel dirite.

BORKMAN Jes, estas. Kaj ankaux ne utilus, se mi min fordonus al velko en pentofaro kaj rompanta humiligo. Mi provis helpi min trae per revoj kaj espero -- en cxiuj tiuj cxi jaroj. Sed tiajxo ne tauxgas por mi. Kaj nun mi volas elen el la revoj.

ERHART (kapklinas facile) Kaj kion volas -- kion volas do patro fari?

BORKMAN Restarigi min mem, mi volas. Rekomenci de malsupre. Estas nur per sia nuntempo kaj sia venonta tempo ke homo povas pentofari por la pasinteco. Tra laboro, -- tra sencxesa laboro por cxio tio, kio en la juneco staris por mi kiel la vera vivo. Sed *nun* milfojojn pli alte ol tiam. Erhart, -- cxu vi volas esti kun mi, kaj helpi min pri tiu cxi nova vivo?

SINJORINO BORKMAN (averte levas la manon) Ne faru, Erhart!

ELLA RENTHEJM (varme) Jes, jes, faru! Ho, helpu lin, Erhart!

SINJORINO BORKMAN Kaj al *tio* vi konsilas? Vi, la soleca, -- la mortanta.

ELLA RENTHEJM Estu sensignife pri mi.

SINJORINO BORKMAN Jes, se nur ne estas *mi*, kiu prenas lin de vi.

ELLA RENTHEJM Gxuste tiel, Gunhild.

BORKMAN Cxu vi volas. Erhart?

ERHART (en embarasa gxemo) Patro, -- mi ne povas nun. Estas tute neeble!

BORKMAN Sed kion vi do fine volas?

ERHART (ekflamante) Mi estas juna! Mi volas fojon vivi la vivon ankaux mi! Mian propran vivon volas mi vivi!

ELLA RENTHEJM Ne volas oferi kelkajn mallongajn monatojn por lumigi por povra, estingigxanta homa vivo?

ERHART Onklino, mi ne *povas*, ecx se mi ege volus.

ELLA RENTHEJM Ne por iu, kiu nedireble amas vin?

ERHART Vere kiel mi vivas, onklino Ella, -- mi ne povas.

SINJORINO BORKMAN (rigardas lin akre) Kaj ecx via patrino ne plu ligas vin nun.

ERHART Mi cxiam volas ami vin, panjo. Sed mi ne povas dauxre vivi por vi sola. Cxar ne estas vivo por mi, tio cxi.

BORKMAN Do venu tamen ligi vin al mi! Cxar vivo, tio estas laboro, tio, Erhart. Venu, kaj ni du eliru en la vivon por labori kune!

ERHART (pasie) Jes, sed mi ne *volas* labori *nun*! Cxar mi estas *juna*! Neniam mi sciis ke mi tia estas. Sed nun *mi* tion sentas fluanta varme tra mi. Mi ne *volas* labori! Nur vivi, vivi, vivi!

SINJORINO BORKMAN (kun scietanta ekkrio) Erhart, -- por kio volas vi vivi!

ERHART (kun brilaj okuloj) Por la felicxo, panjo!

SINJORINO BORKMAN Kaj kie vi pensas trovi *gxin*?

ERHART Mi jam *trovis* *gxin*!

SINJORINO BORKMAN (ekkrias) Erhart --!

(*Erhart iras rapide kaj malfermas la antauxcxambran pordon.*)

ERHART (vokas eksteren) Fanny, -- nun vi povas enveni!

(*Sinjinorino Wilton en supervestajxoj, aperas sur la sojlo.*)

SINJORINO BORKMAN (kun plektitaj manoj) Sinjinorino Wilton --!

SINJORINO WILTON (iom timema; kun demanda rigardo al *Erhart*) Cxu mi do --?

ERHART Jes, nun vi povas enveni. Mi cxion diris.

(*Sinjinorino Wilton envenas en la cxambron. Erhart fermas la pordon post sxi. Sxi klinas sin formale por Borkman, kiu mute resalutas.*)

(Mallonga pauxzo.)

SINJORINO WILTON (kun mallauxta, sed firma vocxo) La vorto do estas dirita. Kaj sekve mi ja povas scii, ke mi staras cxi tie kiel iu, kiu okazigis grandan malfelicxon en la domo.

SINJORINO BORKMAN (malrapide; rigardas sxin rigide) Vi frakasis la lastan restajxon de tio, por kio mi povus vivi. (ekdire) Sed tio cxi, -- estas ja tamen tute neeble!

SINJORINO WILTON Mi bone komprenas, ke *gx*i aspektas al vi neeble, sinjinorino Borkman.

SINJORINO BORKMAN Jes, tion vi do povus diri al vi mem, ke estas neeble. Aux cxu --?

SINJORINO WILTON Mi prefere dirus, ke estas tute absurde. Sed tamen tiel estas.

SINJORINO BORKMAN (turnas sin) Cxu tio cxi estas tute serioza, Erhart?

ERHART Tio cxi estas por mi la felicxo, panjo. La tuta, granda, rava felicxo de la vivo. Mi ne povas diri al vi ion alian.

SINJORINO BORKMAN (al *sinjorino Wilton*; premante la manojn) Ho, kiel vi sorcxis kaj logis mian malfelicxan filon!

SINJORINO WILTON (kun fiera postjxeto de la kapo) Tion mi ne faris.

SINJORINO BORKMAN Vi ne faris, cxu vi diras!

SINJORINO WILTON Ne. Mi nek sorcxis nek logis lin. Libervole Erhart venis al mi. Kaj libervole mi renkontis lin duonvoje.

SINJORINO BORKMAN (rigardas sxin moke de supre malsupren) Jes *vi*, jes! Tion mi vere kredas.

SINJORINO WILTON (sinrege) Sinjorino Borkman, -- ekzistas potencoj en la homa vivo, kiujn vi aspekte ne precipe konas.

SINJORINO BORKMAN Kiuj potencoj, se mi kuragxas demandi?

SINJORINO WILTON La potencoj, kiuj ordonas al du homoj nerompeble -- kaj senkonsidere kunligi siajn vivovojon.

SINJORINO BORKMAN (ridetas) Mi kredis, ke vi jam *estas* nerompeble ligita -- al iu alia.

SINJORINO WILTON (mallonge) Tiu alia forlasis min.

SINJORINO BORKMAN Sed li tamen vivas, oni diras.

SINJORINO WILTON Por *mi* li estas morta.

ERHART (insiste) Jes, patrino, por Fanny li estas morta. Kaj tiu alia ja tute ne koncernas min!

SINJORINO BORKMAN (rigardas lin severe) Vi do scias, -- tion pri la aliulo?

ERHART Jes, panjo, mi scias tion tiel bone, tiel bone, cxion!

SINJORINO BORKMAN Kaj tamen tio ne koncernas vin, vi diras!

ERHART (en rifuzanta orgojlo) Mi povas nur diri al vi, ke estas la felicxo, kiun mi volas havi! Mi estas juna! Mi volas vivi, vivi, vivi!

SINJORINO BORKMAN Jes, vi estas juna, Erhart. Tro juna por tio cxi.

SINJORINO WILTON (firme kaj serioze) Ne kedu ion alian, sinjorino Borkman, ol ke mi diris al li la samon. Cxiujn rilatojn koncerne mian vivon, mi malkasxe metis antaux lin. Ripete mi memorigis al li, ke mi havas sep jarojn pli ol li --

ERHART (interrompante) Ho Fanny, -- tion mi ja sciis antauxe.

SINJORINO WILTON -- sed nenio, -- nenio helpis.

SINJORINO BORKMAN Nu? Cxu ne? Kial vi do ne senpere rifuzis lin? Fermis vian domon por li? Jen vidu, *tion* vi estus devinta fari entempe!

SINJORINO WILTON (rigardas sxin kaj diras mallauxte) Tion mi efektive ne povis, sinjorino Borkman.

SINJORINO BORKMAN Kial vi ne povis?

SINJORINO WILTON Cxar la felicxo ankaux por mi nur estis en tio sola.

SINJORINO BORKMAN (moke) Hm, -- la felicxo, la felicxo --

SINJORINO WILTON Mi neniam antauxe sciis, kio felicxo en la vivo estas. Kaj mi do ne povas rifuzi la felicxon, kvankam gxi venas tiel malfrue.

SINJORINO BORKMAN Kaj kiom longe pensas vi ke tiu felicxo dauxros.

ERHART (interrompante) Longe aux mallonge, panjo, -- tio nenion signifu.

SINJORINO BORKMAN (en kolero) Blindigita homo, kia vi estas! Cxu vi ne vidas kien tio cxi kondukigxas?

ERHART Mi ne sxatas rigardi en la estontecon. Ne volas rigardi en iu ajn direkton! Mi nur volas havi la rajton foje vivi la vivon, ankaux mi!

SINJORINO BORKMAN (dolore) Kaj tion cxi vi nomas la vivon, Erhart!

ERHART Jes, cxu vi ne vidas kiel cxarma sxi estas!

SINJORINO BORKMAN (tordas la manojn) Kaj *tiun cxi* frakasantan honton mi do *ankaux* devos porti!

BORKMAN (en la fono; malmole kaj akre) Ho, -- vi ja kutimigxis porti tiajxon, vi, Gunhild!

ELLA RENTHEJM (petante) Borkman --!

ERHART (same) Patro --!

SINJORINO BORKMAN Jen mi devos iri kaj cxiutage antaux miaj okuloj vidi mian propran filon kune kun iu -- iu --

ERHART (interrompas akre) Nenion vi estos vidanta, patrino! Fidu tion, vi! Mi ne restos longe cxi tie.

SINJORINO WILTON (rapide kaj decide) Ni forvojagxos, ni, sinjorino Borkman.

SINJORINO BORKMAN (paligxas) Cxu ankaux *vi* forvojagxos! Kune eble?

SINJORINO WILTON (kapsignas) Mi vojagxos suden, jes. Eksterlanden. Kune kun juna knabino. Kaj Erhart akompanos nin.

SINJORINO BORKMAN Kun vi -- kaj juna knabino?

SINJORINO WILTON Jes. Estas tiu eta Frida Foldal, kiun mi prenis en mian domon. Mi deziras, ke ŝi elvenu por lerni pli da muziko.

SINJORINO BORKMAN Kaj vi prenas sxin kun vi?

SINJORINO WILTON Jes, mi ja ne povas forlasi la junan infanon sola tie eksterlande.

SINJORINO BORKMAN (subpremas rideton) Kion vi diras al *tio*, Erhart?

ERHART (iom embarasita, skuas la sxultrojn) Jes, panjo, -- cxar Fanny fine volas tion tiel havi, --

SINJORINO BORKMAN (malvarme) Kaj kiam forvojugxos la gesinjoroj, se oni kuragxas demandi?

SINJORINO WILTON Ni forvojugxos nun tuj, cxi-nokte. Mia sleda veturilo staras malsupre sur la vojo, -- ekster la domo de Hinkels.

SINJORINO BORKMAN (rigardas sxin malsupren) Aha, -- *tio* do estis la vespera societa kunestado.

SINJORINO WILTON (ridetas) Jes, venis nur Erhart kaj mi. Kaj ankaux eta Frida, kompreneble.

SINJORINO BORKMAN Kaj kie *sxi* nun estas?

SINJORINO WILTON Sxi sidas en la veturilo atendante nin.

ERHART (en gxena embaraso) Panjo, vi do certe komprenas --? Mi volus sxpari vin -- kaj cxiujn por tio cxi.

SINJORINO BORKMAN (rigardas lin profunde ofendita) Vi volus forvojugxi de mi sen diri adiaux?

ERHART Jes, sxajnis al mi, ke estus pli bone tiel. Pli bone por ambaux partoj. Cxio estis ja plene pretigita. La vestajxoj pakitaj. Sed kiam sendigxis por mi, do --. (volas etendi al ŝi la manojn) Adiaux, panjo.

SINJORINO BORKMAN (rifuzante mansvingas kontraux lin) Ne tusxu min!

ERHART (cedeme) Cxu *tio* estas via lasta vorto?

SINJORINO BORKMAN (malmole) Jes.

ERHART (turnas sin) Adiaux do vi, onklino Ella.

ELLA RENTHEJM (premas liajn manojn) Adiaux, Erhart! Kaj vivu vian vivon, -- kaj farigxu tiel felicxa, tiel felicxa, kiel por vi eblas!

ERHART Dankon, onklino. (kapsalutas antaux *Borkman*) Adiaux, patro. (flustras al *sinjorino Wilton*) Ke ni foriru plej eble tuje.

SINJORINO WILTON (mallauxte) Jes, ni faru.

SINJORINO BORKMAN (kun malica rideto) Sinjorino Wilton, -- cxu vi kredas fari vere sagxe kunpreni cxi tiun junan knabinon?

SINJORINO WILTON (ridete respondas, duone ironie, duone serioze) La viroj estas tiel nestabilaj, sinjorino Borkman. Kaj same pri virinoj. Kiam Erhart finis pri *mi*, kaj mi pri *li*, estos bone por ni ambaux, ke li, la bedauxrindulo, havas iun sur kiu apogi sin.

SINJORINO BORKMAN Sed vi mem do?

SINJORINO WILTON Ho, mi certe min arangxos, vi sciu. Adiaux cxiuj!

(Sxi salutas kaj eliras tra la antauxcxambra pordo. *Erhart* staras momenton kvazaux sxancelanta; jen li turnas sin kaj sekvas sxin.)

SINJORINO BORKMAN (kun mallevitaj, plektitaj manoj) Seninfana.

BORKMAN (kvazaux vekigxanta al decido) Do elen en la veteracxon sola! Mian cxapelon! Mian mantelon! (Li iras rapide al la pordo.)

ELLA RENTHEJM (en timo; haltigas lin) John Gabriel, kien vi volas?

BORKMAN Elen en la veteracxon de la vivo, vi auxdas. Lasu min, Ella!

ELLA RENTHEJM (tenas lin firme) Ne, ne, mi ne lasas vin eliri! Vi estas malsana. Mi vidas laux via aspekto.

BORKMAN Lasu min iri, diras mi! (Li fortiras sin kaj iras elen en la antauxcxambron.)

ELLA RENTHEJM (cxe la pordo) Helpu min reteni lin, Gunhild!

SINJORINO BORKMAN (malvarme kaj malmole; staras meze en la cxambro) Mi retenos neniun homon en la tuta mondo. Lasu ilin foriri de mi, cxiuj. Kaj iu kaj alia! Tiel foren, -- tiel foren kien ili nur volas. (subite kun tranxanta krio) Erhart, ne forvojagxu!

(Sxi jxetas sin kun etenditaj brakoj al la pordo. *Ella Renthejm* haltigas sxin.)

KVARA AKTO

(Malferma korto ekster la cxefdomo, kiu situas dekstre. Angulo de tiu kun enireja pordo kaj platajxo de sxtonsxtuparo elstaras. Laux la fono, proksime al la korto, strecxas sin abruptaj deklivoj kun picea arbaro. Komencanta maldensa arbetajxo maldekstre. La negxado cxesis; sed la tero estas dike kovrata de la jxus falinta negxo.)

(*Borkman*, *sinjorino Borkman* kaj *Ella Renthejm* staras ekstere sur la sxtuparo. *Borkman* apogas sin, senforta kaj laca, al la doma muro. Li havas malmodan pelerinon jxetita sur la sxultroj, tenas molan, grizan feltcxapelon en unu mano kaj dikan tuberbastonon en la alia. *Ella Renthejm* portas sian mantelon sur la brako. La granda tuko de *sinjorino Borkman* estas glitinta malsupren sur la nukon, tiel ke sxia hararo montrigxas.)

ELLA RENTHEJM (estas sin stariginta antaux *sinjorino Borkman*) Ne iru post lin, Gunhild!

SINJORINO BORKMAN (en timo kaj ekscito) Lasu min preterpasi! Li *ne devas* forvojagxi de mi!

ELLA RENTHEJM Estas tute senutile, mi diras al vi! Vi ne atingas lin.

SINJORINO BORKMAN Lasu min tamen iri, Ella! Mi volas krii lauxte post lin malsupren laux la vojo. Kaj la krio de sia patrino li do certe auxdos!

ELLA RENTHEJM Li *ne povas* auxdi vin. Li certe jam sidas ene en la veturilo --

SINJORINO BORKMAN Ne, ne, -- li jam ne povas sidi en la veturilo!

ELLA RENTHEJM Li jam sidas en la veturilo, kedu min.

SINJORINO BORKMAN (en malespero) Se li sidas en la veturilo, -- li sidas tie kun sxi, kun sxi, -- sxi!

BORKMAN (ridas acxe) Kaj tiel lokigite li ne auxdas la kriojn de sia patrino.

SINJORINO BORKMAN Ne, -- do li ne auxdas. (auxskultas) Tsxsx! Kio estas *tio*?

ELLA RENTHEJM (ankaux auxskultanta) Auxdigxas kvazaux sono de sonoriloj --

SINJORINO BORKMAN (kun mallauxta ekkrio) Estas *sxia* veturilo!

ELLA RENTHEJM Aux eble tiu de aliulo --

SINJORINO BORKMAN Ne, ne; gxi estas la sleda veturilo de sinjorino Wilton! Mi konas la argxentajn sonorilojn! Auxdu! Nun ili veturas gxuste preter tie cxi -- malsupre de la deklivo!

ELLA RENTHEJM (rapide) Gunhild, se vi volas krii post lin, do krii *nun*! Eble ke li tamen --!

(La sonoriloj auxdigxas proksime, ene en la arbaro.)

ELLA RENTHEJM Rapidu, Gunhild! Nun ili estas tute malsupre de ni!

SINJORINO BORKMAN (staras momenton nedecide; jen sxi rigidigxas, malmilda kaj malvarma) Ne. Mi ne postkrias lin. Lasu Erhart Borkman veturi preter min. Longe, longe eksteren en tion, kion li nomas la vivon kaj la felicxon.

(La sonorigado perdigxas en la foro.)

ELLA RENTHEJM (iom poste) Nun la sonoriloj ne plu auxdigxas.

SINJORINO BORKMAN Sxajnis al mi, ke ili sonoris kiel tombaj sonoriloj.

BORKMAN (kun seka, mallauxta rido) Hoho, -- ankoraux ne sonorigxas super mi!

SINJORINO BORKMAN Sed super *mi*. Kaj super li, kiu forvojugxis de mi.

ELLA RENTHEJM (kapsignas penseme) Kiu scias, cxu ili ne tamen sonorigas al li la vivon kaj la felicxon, Gunhild.

SINJORINO BORKMAN (ekrektigas sin; rigardas sxin akre) La vivon kaj la felicxon, vi diras!

ELLA RENTHEJM Almenaux por mallonga tempo.

SINJORINO BORKMAN Cxu vi volus malenvii al li la vivon kaj la felicxon, -- kun *sxi*?

ELLA RENTHEJM (varme kaj arde) Jes, el mia tuta, plena animo mi tion volus!

SINJORINO BORKMAN (malvarme) Do vi eble estas pli ricxa pri amoforto, vi, ol mi.

ELLA RENTHEJM (rigardas longe foren el si) Eble estas la *manko* de amo, kiu subtenas tiun forton.

SINJORINO BORKMAN (fiksas la okulojn sur sxin) Se tiel estas, -- tiam ankaux mi baldaux farigxos same ricxa kiel vi, Ella. (Sxi turnas sin kaj iras en la domon.)

ELLA RENTHEJM (staras momenton zorgeme rigardante *Borkman*; poste sxi metas la manon singardeme sur lian sxultron.) John, venu kaj eniru, ankaux vi.

BORKMAN (kvazaux vekigxanta) Mi?

ELLA RENTHEJM Jes. Vi ne eltenas la akran, vintran aeron. Mi vidas laux via aspekto. Venu, kaj eniru kun mi. Enen sub tegmenton kie estas varme.

BORKMAN (kolera) Supren en la salonon eble?

ELLA RENTHEJM Prefere en la cxambron al sxi.

BORKMAN (ekkolere en impeto) Neniam plu en la vivo mi metos mian piedon sub tiun tegmenton!

ELLA RENTHEJM Sed kien vi do iru? Tiel malfrue, je nokta tempo, John?

BORKMAN (surmetas la cxapelon) Antaux cxio mi volas nun eliri por zorgi pri cxiuj miaj kasxitaj trezoroj.

ELLA RENTHEJM (rigardas lin timeme) John, -- mi ne komprenas vin!

BORKMAN (en tusanta rido) Ho, ne estas kasxita sxtelajxo pri kio mi pensas. Ne timu tion, Ella. (haltas kaj elmontras) Vidu tiun ulon *tie!* Kiu estas *li?*

(*Vilhelm Foldal*, en malnova, negxkovrita jako, kun la cxapelo malsupren plektita kaj kun granda sxirmilo en la mano, venas antauxen de la angulo de la domo, peze irante tra la negxo. Li forte lamas je la maldekstra gambo.)

BORKMAN Vilhelm! Kion vi volas cxi tie cxe mi -- nun denove?

FOLDAL (ekrigardas) Ho je Dio, -- cxu vi staras ekstere sur la sxtuparo, John Gabriel? (salutas) Kaj ankaux la sinjorino, mi vidas!

BORKMAN (mallonge) Ne estas la sinjorino.

FOLDAL Ho, pardonu. Mi ja perdis la okulvitrojn en la negxon. -- Tamen ke vi, kiu alie neniam eliras ekstere de la pordo --?

BORKMAN (senkonsidere, gaje) Estas tempo, ke mi denove komencu farigxi liberaera homo, komprenu. Preskaux tri jarojn en intertempa mallibereco; kvin jarojn en la karcero; ok jarojn en la salono tie supre --

ELLA RENTHEJM (zorgeme) Borkman, -- mi petas vin --!

FOLDAL Ak ja, ja, ja --

BORKMAN Sed kion vi do volas al mi, mi demandas?

FOLDAL (dauxre staras malsupre antaux la sxtuparo.) Mi volis supren al vi, John Gabriel. Sxajnis al mi ke mi *devis* supren en la salonon. Je Dio, -- tiun salonon!

BORKMAN Cxu vi volis supren tie al mi, kiu montris al vi la pordon?

FOLDAL Jes, tio estu je la dia nomo sensignifa.

BORKMAN Kion vi faris al la piedo? Vi ja lamas?

FOLDAL Jes, imagu, -- mi surveturigxis.

ELLA RENTHEJM Surveturigxis!

FOLDAL Jes, de sleda veturilo --

BORKMAN Hoho!

FOLDAL -- kun du cxevaloj jungitaj. Ili venis rapidkure malsupren la deklivo. Mi ne kapablis iri el la vojo suficxe rapide; kaj jen --

ELLA RENTHEJM -- kaj ili veturis sur vin?

FOLDAL Ili veturis gxuste sur min, sinjorino -- aux frauxlino. Gxuste sur min ili veturis, tiel ke mi ruligxis en la negxo kaj perdis la okulvitrojn, kaj la sxirmilo rompigxis; (frotas sin) kaj ankaux la piedo ekhavis damagxon.

BORKMAN (ridas interne) Cxu vi scias, kiu sidis en tiu veturilo, Vilhelm?

FOLDAL Ne, kiel povus mi tion vidi? Estis ja fermita veturilo, kaj la kurtenoj estis malsupren tiritaj. Kaj la veturigisto ecx ne haltis momenton, kiam mi kusxis tie ruligxante --. Sed *tio* povas esti sensignifa, cxar -- (ekdire) Ho, mi estas tiel strange gxoja, sciu!

BORKMAN Gxoja?

FOLDAL Jes, mi ne gxuste scias kiel nomi tion. Sed sxajnas al mi, ke mi devas nomi tion gxoja. Cxar okazis io tiel tute mirinde! Kaj tial mi ne *povis* ion alian, -- mi *devis* veni kaj partigi la gxojon kun vi, John Gabriel.

BORKMAN (akre) Nu, do partigu tiun gxojon!

ELLA RENTHEJM Ho, -- sed unue enkonduku kun vi vian amikon. Borkman.

BORKMAN (akre) Mi ne volas en la domon, mi diris.

ELLA RENTHEJM Sed vi ja auxdas, ke li estas surveturigita!

BORKMAN Ho, surveturigitaj ni farigxos cxiuj -- iun fojon en la vivo. Tamen tiam oni devas ekstari denove. Kaj sxajniki kvazaux nenio okazis.

FOLDAL Jen profundanima vorto, John Gabriel. Sed mi povas same bone rapide rakonti cxi-ekstere.

BORKMAN (pli milde) Jes, servu al mi en tio, Vilhelm.

FOLDAL Jes, nun nur auxdu! Imagu, vi -- kiam mi cxi-vespere revenis hejmen de vi, -- mi trovas leteron. -- Cxu vi povas diveni de kiu?

BORKMAN Eble de via eta Frida?

FOLDAL Gxuste! Imagu ke vi tuj divenis. Jes, estis longa -- sufixe longa letero de Frida, sciu. Servisto estis gxin portinta. Kaj cxu vi imagas pri kio sxi skribas?

BORKMAN Eble estus por diri adiaux al la gepatroj.

FOLDAL Gxuste! Strange kiel vi povas diveni, John Gabriel! Nu, sxi skribas, ke sinjorino Wilton tiom multe sxatas sxin. Kaj nun la sinjorino volas kunpreni sxin eksterlanden. Por ke Frida lernu pli da muziko, sxi skribas. Kaj sinjorino Wilton ankaux havigis al sxi tauxgan instruiston, kiu kunvojugxos. Kaj legos kun Frida. Cxar, bedausrinde, sxi estas iom neglektita en iuj temoj, vi komprenas.

BORKMAN (ridas interne, tiel ke klukas en li) Jes, bone, jes bone. Mi komprenas cxion tiel nedireble bone, Vilhelm.

FOLDAL (dauxrigas fervore) Kaj imagu, sxi nur sciigxis pri la vojugxo nun cxi-vespere. Estis en la kunveno, pri kiu vi scias, hm! Kaj tamen sxi trovis tempon por skribi. Kaj la letero estas tiel varme kaj bele kaj tiel kore skribita, mi certigas al vi. Neniel plu sxpuro de malestimo por sia patro. Kaj tiu bela trajto, sciu, ke sxi volus diri adiauxon skribe -- antaux ol sxi forvojugxus. (ridas) Sed *tiel* ja ne okazos!

BORKMAN (rigardas lin demande) Kiel tio?

FOLDAL Sxi skribas, ke morgaux frue ili forvojugxos. Tute frue.

BORKMAN Jen, jen, -- morgaux? Cxu sxi tion skribas?

FOLDAL (ridas kaj frotas la manojn) Jes, sed nun mi estos ruza, mi, komprenu! Nun mi iros rekte al sinjorino Wilton --

BORKMAN Nun cxi-vespere?

FOLDAL Jes je Dio, ankoraux ja ne estas tiel ege malfrue. Kaj se estus sxlosite, mi sonorigos. Senpere. Cxar mi volas kaj mi devas vidi Frida, antaux ol sxi forvojugxos. Bonan nokton, bonan nokton! (Li volas foriri)

BORKMAN Auxskultu, mia bedausrinda Vilhelm, -- vi povas sxpari al vi la pezan vojdistancon.

FOLDAL Ho, vi pensas pri la piedo --

BORKMAN Jes, kaj ankaux ke vi tamen ne enlasigxos cxe sinjorino Wilton.

FOLDAL Ho, efektive, mi enlasigxos. Mi dauxre sonorigos, gxis iu venos por malfermi. Cxar Frida mi devas kaj volas vidi.

ELLA RENTHEJM Via filino jam foriris, sinjoro Foldal.

FOLDAL (staras kiel frapita) Frida, cxu jam forvojugxis! Cxu vi scias tion certe? De kiu vi auxdis tion?

BORKMAN Ni informigxis de sxia estonta instruisto.

FOLDAL Cxu? Kaj kiu estas li?

BORKMAN Estas iu studento Erhart Borkman.

FOLDAL (brile gxoja) Via filo, John Gabriel! Cxu *li* kunvoĵagxos?

BORKMAN Jes-ja; estas li, kiu helpos al sinjorino Wilton por instrui vian etan Frida.

FOLDAL Nu, lauxdon kaj dankon al Dio! Do la infano ja estas inter la plej bonaj manoj. Sed cxu estas tute certe, ke ili jam forvoĵagxis kun sxi?

BORKMAN Ili forvoĵagxis kun sxi en tiu veturilo kiu survoje surveturigis vin.

FOLDAL (kunfrapas la manojn) Imagu, ke mia eta Frida sidis en tiu luksa veturilo!

BORKMAN (kapsignas) Jes-jes, Vilhelm, -- via filino estas bone instaligita por veturi. Kaj ankaux studento Borkman. -- Nu, cxu vi rimarkis la argxentajn sonorilojn?

FOLDAL Jes-ja. -- Argxentajn sonorilojn, vi diras? Cxu estis argxentaj sonoriloj, cxu? Veraj argxentaj sonoriloj?

BORKMAN Tion vi povas konfidi. Cxio estis vera. Ekstere kaj -- kaj interne.

FOLDAL (silente en emocio) Cxu ne estas mirinde, kiel la felicxo povas akomodi sin por homo! Estas mia -- mia simpla poeta talento, kiu transformigxis al muziko en Frida. Do mi tamen ne vane estis poeto. Cxar nun *sxi* povas voĵagxi elen en la grandan vastan mondon, pri kiu mi foje revis tiel alloge por gxin vidi. En fermita sledo-veturilo eta Frida povas voĵagxi. Kaj kun argxentaj sonoriloj sur la jungilaro --

BORKMAN -- kaj surveturi sian patron --

FOLDAL (gxoja) Ho kio! Ne gravas pri mi, -- -- se nur la infano --. Nu, mi do tamen venis tro malfrue. Kaj tial mi volas iri hejmen por konsoli sxian patrinon, kiu sidas en la kuirejo plorante.

BORKMAN Cxu sxi ploras?

FOLDAL (ridade) Jes, imagu, vi, -- sxi sidis ege plorante, kiam mi eliris.

BORKMAN Kaj vi, vi ridas, Vilhelm.

FOLDAL Jes *mi*, jes! Sed sxi, la povrulino, sxi tion ne pli bone komprenas, sxi, sciu. Nu, adiaux do! Bone estas ke mi havas la tramon tiel proksime. Adiaux, adiaux, John Gabriel! Adiaux, frauxlino!

(Li salutas kaj pene iras la saman vojon laux kiu li venis.)

BORKMAN (staras momenton silente rigardante antauxen) Adiaux, Vilhelm! Ne estas la unua fojo en la vivo, ke vi surveturigxis, malnova amiko.

ELLA RENTHEJM (rigardas lin en subpremata timo) Vi estas tiel pala, tiel pala, John --

BORKMAN Devenas de la karcera aero tie supre.

ELLA RENTHEJM Mi neniam antauxe vidis vin tia.

BORKMAN Ne, cxar vi certe neniam antaŭe vidis elrompintan punaton.

ELLA RENTHEJM Ho, venu nun, kaj eniru kun mi, John!

BORKMAN Formetu tiujn logajn tonojn. Mi ja diris al vi --

ELLA RENTHEJM Tamen cxar mi nun petas vin insiste? Pro vi mem --

(La *cxambristino* elvenas duone sur la sxtuparon.)

CXAMBRISTINO Pardonu; la sinjorino diris, ke mi sxlosu la stratan pordon nun.

BORKMAN (mallauxte al *Ella*) Auxdu nur; nun ili volas denove ensxlosigi min!

ELLA RENTHEJM (al la *cxambristino*) La bankestro ne estas tute sana. Li volas spiri iom da fresxa aero unue.

CXAMBRISTINO Jes, sed la sinjorino mem diris, ke --

ELLA RENTHEJM Mi mem sxlosos la pordon. Lasu la sxlosilon en la seruro, kaj --

CXAMBRISTINO Jes, je Dio, mi do faros. (Sxi reiras en la domon.)

BORKMAN (staras momenton silente kaj auxskultante; poste li rapidigxas malsupren sur la korton) Nun mi estas ekster la muro, Ella! Nun ili neniam plu kaptos min!

ELLA RENTHEJM (malsupre cxe li) Sed vi estas ja libera homo ankaŭ tie interne, John. Povas iri kaj veni tute kiel placxas al vi.

BORKMAN (mallauxte, kvazaŭ en timo) Neniam denove sub tegmenton! Cxi tie ekstere en la nokto estas bone. Se mi nun irus supren al la salono, -- plafono kaj muroj kunsxrumpigxus. Premegus min. Premus min plata kiel musxo.

ELLA RENTHEJM Sed kien vi do volas?

BORKMAN Nur iri kaj iri kaj iri. Vidi cxu mi denove povas atingi al libereco kaj al vivo kaj al homoj. Cxu vi volas iri kun mi, Ella?

ELLA RENTHEJM Mi? Nun?

BORKMAN Jes, jes, -- nun tuj!

ELLA RENTHEJM Sed kiom longe do?

BORKMAN Tiom longe kiom mi kapablas.

ELLA RENTHEJM Ho, sed pripensu do. Ekstere en cxi tiu malseka, malvarma vintra nokto --

BORKMAN (kun rauxka, gorgxa sono) Hoho, -- la frauxlino estas zorgema pri sia sanstato? Jes-ja, -- gxi estas ja bedaŭrinda, gxi.

ELLA RENTHEJM Estas por *via* sanstato, ke mi estas zorgema.

BORKMAN Hohoho! La sanstato de mortinto! Mi devas priridi vin, Ella! (Li iras pluen.)

ELLA RENTHEJM (post lin; tenas lin firme) Kion vi diris, ke vi estas?

BORKMAN Mortinto, mi diris. Cxu vi ne memoras, ke Gunhild diris, ke mi nur tenu min trankvila, *tie* kie mi kusxas?

ELLA RENTHEJM (decide jxetas la mantelon sur sin) Mi iros kun vi, John.

BORKMAN Jes, ni du, ni apartenas unu al la alia, ni, Ella. (iras pluen) Venu do!

(Dume ili atingis al inter la arbitaro maldekstre. Tiu kasxas ilin pli kaj pli, tiel ke ili fine ne vidigxas. La domo kaj la korto malaperas el la vido. La pejzagxo, kun deklivoj kaj altejoj, malrapide kaj dauxre sxangxigxas, kaj farigxas pli kaj pli sovagxa.)

VOCXO DE ELLA RENTHEJM (auxdigxas de ene en la arbitaro dekstre) Kien ni nun iras, John! Mi ne rekonas la lokon cxi tie.

VOCXO DE BORKMAN (pli alte) Tenu vin nur en la negxaj spuroj post mi!

VOCXO DE ELLA RENTHEJM Sed kial ni do devas iri tiel alten!

VOCXO DE BORKMAN (pli proksime) Ni devas supreniri la turnigxan vojeton.

ELLA RENTHEJM (dauxre kasxita) Ho, sed mi baldaux ne plu kapablas.

BORKMAN (cxe la arbarrando dekstre) Venu, venu! Nun ni ne estas fore de la elvidejo. Tie staris benko en antauxa tempo --

ELLA RENTHEJM (venas el inter la arbitoj) Cxu vi memoras gxin?

BORKMAN Tie vi povos ripozi.

(Ili atingis antauxen sur etan, altan, malferman ebenajxon en la arbareto. La vojeto altigxas abrupte malantaux ili. Maldekstre, profunde malsupre, estas vasta pejzagxo kun fjordo kaj altaj foraj montodorsoj unu super la alia. Sur la ebenajxo maldekstre estas morta pino kun benko sube. La negxo kusxas dike sur la ebenajxo.)

(*Borkman* kaj post li *Ella Renthejm* de dekstre pene vadas tra la negxo.)

BORKMAN (haltas cxe la profundejxo maldekstre) Venu jen, Ella, kaj vi vidos.

ELLA RENTHEJM (apud li) Kion vi volas montri al mi, John?

BORKMAN (montras eksteren) Vidu kie la lando kusxas libera kaj malferma por ni -- vaste etende?

ELLA RENTHEJM Tie sur la benko ni ofte sidis pasinte, -- kaj rigardis ankoraux pli kaj pli foren.

BORKMAN Estis lando de revoj en kiun ni tiam rigardis.

ELLA RENTHEJM (kapsignas peze) La reva lando de nia vivo gxi estis, jes. Kaj nun tiu lando estas negxkovrata. -- Kaj la maljuna arbo estas morta.

BORKMAN (ne sxin auxskultante) Cxu vi povas videti la fumon de la grandaj vaporsxipoj tie sur la fjordo?

ELLA RENTHEJM Ne.

BORKMAN Mi povas. -- Ili venas kaj foriras. Ili alportas komunan vivon sur la tuta terglobo. Ili kreas lumon kaj varmon por la animoj en miloj da hejmoj. Estas *tio*, kion mi revis krei.

ELLA RENTHEJM (silente) Kaj farigxis nur revo.

BORKMAN Farigxis nur revo, jes. (auxskultas) Kaj auxskultu, vi, el tie malsupre cxe la rivero! La fabrikoj funkcias! *Miaj* fabrikoj! Cxiuj tiuj, kiujn *mi* volis starigi! Auxdu nur kiel ili laboras. Ili havas noktan laboron. Nokton kaj tagon ili do laboras. Auxdu, auxdu! La radoj turnas, kaj la rulcilindroj fulmas -- turne, turne! Cxu vi ne auxdas, Ella?

ELLA RENTHEJM Ne.

BORKMAN *Mi* povas auxdi.

ELLA RENTHEJM (time) Mi kredas ke vi eraras, John.

BORKMAN (pli kaj pli ekflamigata) Ho, sed la tuto tie cxi -- estas nur la eksterajxo cxirkaux la regno, vi sciu!

ELLA RENTHEJM Regno, vi diras? Kiu regno --?

BORKMAN *Mia* regno, kompreneble! La regno, al kiu mi estis proksima por ekposedi tiam kiam -- tiam kiam mi mortis.

ELLA RENTHEJM (silente; skuita) Ho, John, John!

BORKMAN Kaj nun gxi kusxas tie -- sendefenda, senmastra, -- minacata de atakoj de rabistoj, -- Ella! Cxu vi vidas la montodorsojn *tie* tre fore? Unu malantaux alia. Ili altigxas, kreskas kiel turoj. *Tio* estas mia profunda, senlima, neelcxerpebla regno!

ELLA RENTHEJM Ho, sed estas frostiga spirblovo de tiu regno, John!

BORKMAN Tiu spirblovo efikas kiel viva aero en mi. Tiu spirblovo venas al mi kiel saluto de humilaj spiritoj. Mi sentas ilin, la litigitajn milionojn; mi sentas la vejnojn de erco, kiuj strecxas siajn serpentumantajn, brancxigxantajn, logantajn brakojn al mi. Mi vidis ilin antaux mi kiel vivigitaj ombroj -- tiun nokton, kiam mi staris en la kelo de la banko kun la lumigilo en la mano. Vi tiam volis liberigxi. Kaj mi provis. Tamen ne kapablis. La trezoro reen sinkis en la profundon. (kun etenditaj manoj) Sed mi volas flustri al vi cxi tie en la nokta silento. Mi amas vin, kie vi kusxas sxajne mortaj en la profundo kaj la mallumo! Mi amas vin, vi vivopostulantaj trezoroj -- kun via tuta lumanta sekvantaro de potenco kaj honoro! Mi amas, amas, amas vin!

ELLA RENTHEJM (en silenta, kreskanta ekscito) Jes, tie malsupre vi dauxre havas vian amon. John. Cxiam havis gxin tie. Sed cxi tie supre en la tago, John, -- estis varma, vivanta homa koro, kiu pulsas kaj batadis por vi. Kaj tiun koron vi frakasis. Ho, pli ol tio! Dekoble pli malbone! Vi *vendis* gxin por -- por --

BORKMAN (skuigxa; fluas kvazaux malvarmo tra li) Pro la regno -- kaj la potenco -- kaj la honoro, vi opinias?

ELLA RENTHEJM Jes, tion mi opinias. Mi diris tion al vi pli frue cxi-vespere. Vi murdis la amovivon en tiu

virino, kiu amis vin. Kaj kiun vi reen amis. Tiom kiom vi *kapablis* ami iun do. (kun suprenlevita brako) Kaj tial mi auxguras, John Gabriel Borkman, -- vi neniam gajnos la premion, kiun vi postulis por la murdo. Vi neniam faros la venkantan enmarsxon en vian malvarman, sombran regnon!

BORKMAN (sxancelas al la benko kaj eksidas peze) Mi preskaux timas, ke vi pravos en tiu auxguro, Ella.

ELLA RENTHEJM (apud li) Ne *timu* pro tio, John. Gxuste *tio* estus la plej bona, kio okazus al vi.

BORKMAN (kun krio; kaptas sin cxe la brusto) Ah --! (senforta) Nun gxi malkaptis min.

ELLA RENTHEJM (skuas lin) Kio estis, John!

BORKMAN (glitas malantauxen al la apogo) Estis glacia mano, kiu kaptis mian koron.

ELLA RENTHEJM John! Nun vi sentis la glacian manon! Cxu!

BORKMAN (murmuras) Ne. -- Neniu glacia mano. -- Mano de erco gxi estis. (Li glitas tute malsupren sur la benkon.)

ELLA RENTHEJM (deprenas sian mantelon kaj kovras lin) Restu trankvile kuxanta, kie vi nun kuxas! Mi sercxos helpon por vi. (Sxi faras kelkajn pasxojn dekstren; jen sxi haltas, reen iras kaj longe palpas lian pulson kaj lian vizagxon.)

ELLA RENTHEJM (trankvile kaj firme) Ne. Pli bone tiel, John Borkman. Pli bone tiel por vi.

(Sxi strecxas la mantelon pli dense sur lin, kaj eksidas en la negxon antaux la benko.)

(Mallonga silento.)

(*SinJORINO Borkman*, en supervestajxoj venas tra la arbaro de dekstre. Antaux sxi la *cxambristino* kun lumigita lanterno.)

CXAMBRISTINO (lumigas en la negxon) Jes, jes, sinJORINO. Jen estas iliaj spuroj --

SINJORINO BORKMAN (cxirkauxrigardas observe) Jes, jen ili estas! Jen ili sidas sur la benko. (vokas) Ella!

ELLA RENTHEJM (ekstaras) Cxu vi sercxas nin?

SINJORINO BORKMAN (akre) Jes, tion mi ja devas fari.

ELLA RENTHEJM (montras) Jen li kuxas, Gunhild.

SINJORINO BORKMAN Dormas!

ELLA RENTHEJM (kapsignas) Profundan kaj longan dormon, mi kredas.

SINJORINO BORKMAN (ekdire) Ella! (regas sin kaj demandas mallauxte) Cxu okazis -- libervole?

ELLA RENTHEJM Ne.

SINJORINO BORKMAN (malpezigita) Do ne per propra mano?

ELLA RENTHEJM Ne. Estis glacia mano de erco, kiu kaptis lian koron.

SINJORINO BORKMAN (al la *cxambristino*) Sercxu helpon. Venigu homojn el la bieno.

CXAMBRISTINO Jes, bone, sinjorino. (mallauxte) En Jecxja nomo do --

(Sxi eliras tra la arbaro dekstren.)

SINJORINO BORKMAN (staras malantaux la benko) La nokta aero do mortigis lin --

ELLA RENTHEJM Do tiel estas.

SINJORINO BORKMAN -- lin, tiun fortan viron.

ELLA RENTHEJM (iras al la antaŭo de la benko) Cxu vi ne volas rigardi lin, Gunhild?

SINJORINO BORKMAN (rifuzante) Ne, ne, ne. (mallauxtigas la vocxon) Li estis filo de ministro, -- li, la bankestro. Ne povis elteni la fresxan venton.

ELLA RENTHEJM Pli gxuste estis la frosto, kiu mortigis lin.

SINJORINO BORKMAN (skuas la kapon) La frosto, vi diras? La frosto, -- gxi estis lin mortiginta antaŭ longe.

ELLA RENTHEJM (kapjesas al sxi) Kaj kreis nin du al ombroj, jes.

SINJORINO BORKMAN Vi pravas.

ELLA RENTHEJM (kun dolora rideto) Unu mortinto kaj du ombroj, *tion* efikis la frosto.

SINJORINO BORKMAN Jes, la kora frosto. -- Kaj jen do ni du povas etendi unu al la alia la manon, Ella.

ELLA RENTHEJM Mi pensas, ke nun ni *tion* povas.

SINJORINO BORKMAN Ni dunaskitoj -- super *li* kiun ni ambaux amis.

ELLA RENTHEJM Ni du ombroj -- super la morta viro.

(*Sinjorino Borkman* malantaux la benko, kaj *Ella Renthejm* antaŭe, etendas unu al la alia la manojn.)

End of the Project Gutenberg EBook of John Gabriel Borkman, by Henrik Ibsen

*** END OF THIS PROJECT GUTENBERG EBOOK JOHN GABRIEL BORKMAN ***

***** This file should be named 20178.txt or 20178.zip ***** This and all associated files of various formats will be found in: <http://www.gutenberg.org/2/0/1/7/20178/>

Produced by Andrew Sly and Will Wurzel

Updated editions will replace the previous one--the old editions will be renamed.

Creating the works from public domain print editions means that no one owns a United States copyright in these works, so the Foundation (and you!) can copy and distribute it in the United States without permission and without paying copyright royalties. Special rules, set forth in the General Terms of Use part of this license, apply to copying and distributing Project Gutenberg-tm electronic works to protect the PROJECT GUTENBERG-tm concept and trademark. Project Gutenberg is a registered trademark, and may not be used if you charge for the eBooks, unless you receive specific permission. If you do not charge anything for copies of this eBook, complying with the rules is very easy. You may use this eBook for nearly any purpose such as creation of derivative works, reports, performances and research. They may be modified and printed and given away--you may do practically ANYTHING with public domain eBooks. Redistribution is subject to the trademark license, especially commercial redistribution.

*** START: FULL LICENSE ***

THE FULL PROJECT GUTENBERG LICENSE PLEASE READ THIS BEFORE YOU DISTRIBUTE OR USE THIS WORK

To protect the Project Gutenberg-tm mission of promoting the free distribution of electronic works, by using or distributing this work (or any other work associated in any way with the phrase "Project Gutenberg"), you agree to comply with all the terms of the Full Project Gutenberg-tm License (available with this file or online at <http://gutenberg.org/license>).

Section 1. General Terms of Use and Redistributing Project Gutenberg-tm electronic works

1.A. By reading or using any part of this Project Gutenberg-tm electronic work, you indicate that you have read, understand, agree to and accept all the terms of this license and intellectual property (trademark/copyright) agreement. If you do not agree to abide by all the terms of this agreement, you must cease using and return or destroy all copies of Project Gutenberg-tm electronic works in your possession. If you paid a fee for obtaining a copy of or access to a Project Gutenberg-tm electronic work and you do not agree to be bound by the terms of this agreement, you may obtain a refund from the person or entity to whom you paid the fee as set forth in paragraph 1.E.8.

1.B. "Project Gutenberg" is a registered trademark. It may only be used on or associated in any way with an electronic work by people who agree to be bound by the terms of this agreement. There are a few things that you can do with most Project Gutenberg-tm electronic works even without complying with the full terms of this agreement. See paragraph 1.C below. There are a lot of things you can do with Project Gutenberg-tm electronic works if you follow the terms of this agreement and help preserve free future access to Project Gutenberg-tm electronic works. See paragraph 1.E below.

1.C. The Project Gutenberg Literary Archive Foundation ("the Foundation" or PGLAF), owns a compilation copyright in the collection of Project Gutenberg-tm electronic works. Nearly all the individual works in the collection are in the public domain in the United States. If an individual work is in the public domain in the United States and you are located in the United States, we do not claim a right to prevent you from copying, distributing, performing, displaying or creating derivative works based on the work as long as all references to Project Gutenberg are removed. Of course, we hope that you will support the Project Gutenberg-tm mission of promoting free access to electronic works by freely sharing Project Gutenberg-tm works in compliance with the terms of this agreement for keeping the Project Gutenberg-tm name associated with the work. You can easily comply with the terms of this agreement by keeping this work in the same format with its attached full Project Gutenberg-tm License when you share it without charge with others.

1.D. The copyright laws of the place where you are located also govern what you can do with this work. Copyright laws in most countries are in a constant state of change. If you are outside the United States, check the laws of your country in addition to the terms of this agreement before downloading, copying, displaying,

performing, distributing or creating derivative works based on this work or any other Project Gutenberg-tm work. The Foundation makes no representations concerning the copyright status of any work in any country outside the United States.

1.E. Unless you have removed all references to Project Gutenberg:

1.E.1. The following sentence, with active links to, or other immediate access to, the full Project Gutenberg-tm License must appear prominently whenever any copy of a Project Gutenberg-tm work (any work on which the phrase "Project Gutenberg" appears, or with which the phrase "Project Gutenberg" is associated) is accessed, displayed, performed, viewed, copied or distributed:

This eBook is for the use of anyone anywhere at no cost and with almost no restrictions whatsoever. You may copy it, give it away or re-use it under the terms of the Project Gutenberg License included with this eBook or online at www.gutenberg.org

1.E.2. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is derived from the public domain (does not contain a notice indicating that it is posted with permission of the copyright holder), the work can be copied and distributed to anyone in the United States without paying any fees or charges. If you are redistributing or providing access to a work with the phrase "Project Gutenberg" associated with or appearing on the work, you must comply either with the requirements of paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 or obtain permission for the use of the work and the Project Gutenberg-tm trademark as set forth in paragraphs 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.3. If an individual Project Gutenberg-tm electronic work is posted with the permission of the copyright holder, your use and distribution must comply with both paragraphs 1.E.1 through 1.E.7 and any additional terms imposed by the copyright holder. Additional terms will be linked to the Project Gutenberg-tm License for all works posted with the permission of the copyright holder found at the beginning of this work.

1.E.4. Do not unlink or detach or remove the full Project Gutenberg-tm License terms from this work, or any files containing a part of this work or any other work associated with Project Gutenberg-tm.

1.E.5. Do not copy, display, perform, distribute or redistribute this electronic work, or any part of this electronic work, without prominently displaying the sentence set forth in paragraph 1.E.1 with active links or immediate access to the full terms of the Project Gutenberg-tm License.

1.E.6. You may convert to and distribute this work in any binary, compressed, marked up, nonproprietary or proprietary form, including any word processing or hypertext form. However, if you provide access to or distribute copies of a Project Gutenberg-tm work in a format other than "Plain Vanilla ASCII" or other format used in the official version posted on the official Project Gutenberg-tm web site (www.gutenberg.org), you must, at no additional cost, fee or expense to the user, provide a copy, a means of exporting a copy, or a means of obtaining a copy upon request, of the work in its original "Plain Vanilla ASCII" or other form. Any alternate format must include the full Project Gutenberg-tm License as specified in paragraph 1.E.1.

1.E.7. Do not charge a fee for access to, viewing, displaying, performing, copying or distributing any Project Gutenberg-tm works unless you comply with paragraph 1.E.8 or 1.E.9.

1.E.8. You may charge a reasonable fee for copies of or providing access to or distributing Project Gutenberg-tm electronic works provided that

- You pay a royalty fee of 20% of the gross profits you derive from the use of Project Gutenberg-tm works calculated using the method you already use to calculate your applicable taxes. The fee is owed to the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, but he has agreed to donate royalties under this paragraph to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation. Royalty payments must be paid within 60 days following

each date on which you prepare (or are legally required to prepare) your periodic tax returns. Royalty payments should be clearly marked as such and sent to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation at the address specified in Section 4, "Information about donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation."

- You provide a full refund of any money paid by a user who notifies you in writing (or by e-mail) within 30 days of receipt that s/he does not agree to the terms of the full Project Gutenberg-tm License. You must require such a user to return or destroy all copies of the works possessed in a physical medium and discontinue all use of and all access to other copies of Project Gutenberg-tm works.
- You provide, in accordance with paragraph 1.F.3, a full refund of any money paid for a work or a replacement copy, if a defect in the electronic work is discovered and reported to you within 90 days of receipt of the work.
- You comply with all other terms of this agreement for free distribution of Project Gutenberg-tm works.

1.E.9. If you wish to charge a fee or distribute a Project Gutenberg-tm electronic work or group of works on different terms than are set forth in this agreement, you must obtain permission in writing from both the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and Michael Hart, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark. Contact the Foundation as set forth in Section 3 below.

1.F.

1.F.1. Project Gutenberg volunteers and employees expend considerable effort to identify, do copyright research on, transcribe and proofread public domain works in creating the Project Gutenberg-tm collection. Despite these efforts, Project Gutenberg-tm electronic works, and the medium on which they may be stored, may contain "Defects," such as, but not limited to, incomplete, inaccurate or corrupt data, transcription errors, a copyright or other intellectual property infringement, a defective or damaged disk or other medium, a computer virus, or computer codes that damage or cannot be read by your equipment.

1.F.2. **LIMITED WARRANTY, DISCLAIMER OF DAMAGES** - Except for the "Right of Replacement or Refund" described in paragraph 1.F.3, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, the owner of the Project Gutenberg-tm trademark, and any other party distributing a Project Gutenberg-tm electronic work under this agreement, disclaim all liability to you for damages, costs and expenses, including legal fees. **YOU AGREE THAT YOU HAVE NO REMEDIES FOR NEGLIGENCE, STRICT LIABILITY, BREACH OF WARRANTY OR BREACH OF CONTRACT EXCEPT THOSE PROVIDED IN PARAGRAPH F3. YOU AGREE THAT THE FOUNDATION, THE TRADEMARK OWNER, AND ANY DISTRIBUTOR UNDER THIS AGREEMENT WILL NOT BE LIABLE TO YOU FOR ACTUAL, DIRECT, INDIRECT, CONSEQUENTIAL, PUNITIVE OR INCIDENTAL DAMAGES EVEN IF YOU GIVE NOTICE OF THE POSSIBILITY OF SUCH DAMAGE.**

1.F.3. **LIMITED RIGHT OF REPLACEMENT OR REFUND** - If you discover a defect in this electronic work within 90 days of receiving it, you can receive a refund of the money (if any) you paid for it by sending a written explanation to the person you received the work from. If you received the work on a physical medium, you must return the medium with your written explanation. The person or entity that provided you with the defective work may elect to provide a replacement copy in lieu of a refund. If you received the work electronically, the person or entity providing it to you may choose to give you a second opportunity to receive the work electronically in lieu of a refund. If the second copy is also defective, you may demand a refund in writing without further opportunities to fix the problem.

1.F.4. Except for the limited right of replacement or refund set forth in paragraph 1.F.3, this work is provided to you 'AS-IS' WITH NO OTHER WARRANTIES OF ANY KIND, EXPRESS OR IMPLIED, INCLUDING

BUT NOT LIMITED TO WARRANTIES OF MERCHANTABILITY OR FITNESS FOR ANY PURPOSE.

1.F.5. Some states do not allow disclaimers of certain implied warranties or the exclusion or limitation of certain types of damages. If any disclaimer or limitation set forth in this agreement violates the law of the state applicable to this agreement, the agreement shall be interpreted to make the maximum disclaimer or limitation permitted by the applicable state law. The invalidity or unenforceability of any provision of this agreement shall not void the remaining provisions.

1.F.6. INDEMNITY

- You agree to indemnify and hold the Foundation, the trademark owner, any agent or employee of the Foundation, anyone providing copies of Project Gutenberg-tm electronic works in accordance with this agreement, and any volunteers associated with the production, promotion and distribution of Project Gutenberg-tm electronic works, harmless from all liability, costs and expenses, including legal fees, that arise directly or indirectly from any of the following which you do or cause to occur: (a) distribution of this or any Project Gutenberg-tm work, (b) alteration, modification, or additions or deletions to any Project Gutenberg-tm work, and (c) any Defect you cause.

Section 2. Information about the Mission of Project Gutenberg-tm

Project Gutenberg-tm is synonymous with the free distribution of electronic works in formats readable by the widest variety of computers including obsolete, old, middle-aged and new computers. It exists because of the efforts of hundreds of volunteers and donations from people in all walks of life.

Volunteers and financial support to provide volunteers with the assistance they need, is critical to reaching Project Gutenberg-tm's goals and ensuring that the Project Gutenberg-tm collection will remain freely available for generations to come. In 2001, the Project Gutenberg Literary Archive Foundation was created to provide a secure and permanent future for Project Gutenberg-tm and future generations. To learn more about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation and how your efforts and donations can help, see Sections 3 and 4 and the Foundation web page at <http://www.pgla.org>.

Section 3. Information about the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

The Project Gutenberg Literary Archive Foundation is a non profit 501(c)(3) educational corporation organized under the laws of the state of Mississippi and granted tax exempt status by the Internal Revenue Service. The Foundation's EIN or federal tax identification number is 64-6221541. Its 501(c)(3) letter is posted at <http://pglaf.org/fundraising>. Contributions to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation are tax deductible to the full extent permitted by U.S. federal laws and your state's laws.

The Foundation's principal office is located at 4557 Melan Dr. S. Fairbanks, AK, 99712., but its volunteers and employees are scattered throughout numerous locations. Its business office is located at 809 North 1500 West, Salt Lake City, UT 84116, (801) 596-1887, email business@pglaf.org. Email contact links and up to date contact information can be found at the Foundation's web site and official page at <http://pglaf.org>

For additional contact information: Dr. Gregory B. Newby Chief Executive and Director gbnewby@pglaf.org

Section 4. Information about Donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation

Project Gutenberg-tm depends upon and cannot survive without wide spread public support and donations to carry out its mission of increasing the number of public domain and licensed works that can be freely distributed in machine readable form accessible by the widest array of equipment including outdated equipment. Many small donations (\$1 to \$5,000) are particularly important to maintaining tax exempt status

with the IRS.

The Foundation is committed to complying with the laws regulating charities and charitable donations in all 50 states of the United States. Compliance requirements are not uniform and it takes a considerable effort, much paperwork and many fees to meet and keep up with these requirements. We do not solicit donations in locations where we have not received written confirmation of compliance. To SEND DONATIONS or determine the status of compliance for any particular state visit <http://pglaf.org>

While we cannot and do not solicit contributions from states where we have not met the solicitation requirements, we know of no prohibition against accepting unsolicited donations from donors in such states who approach us with offers to donate.

International donations are gratefully accepted, but we cannot make any statements concerning tax treatment of donations received from outside the United States. U.S. laws alone swamp our small staff.

Please check the Project Gutenberg Web pages for current donation methods and addresses. Donations are accepted in a number of other ways including checks, online payments and credit card donations. To donate, please visit: <http://pglaf.org/donate>

Section 5. General Information About Project Gutenberg-tm electronic works.

Professor Michael S. Hart is the originator of the Project Gutenberg-tm concept of a library of electronic works that could be freely shared with anyone. For thirty years, he produced and distributed Project Gutenberg-tm eBooks with only a loose network of volunteer support.

Project Gutenberg-tm eBooks are often created from several printed editions, all of which are confirmed as Public Domain in the U.S. unless a copyright notice is included. Thus, we do not necessarily keep eBooks in compliance with any particular paper edition.

Most people start at our Web site which has the main PG search facility:

<http://www.gutenberg.org>

This Web site includes information about Project Gutenberg-tm, including how to make donations to the Project Gutenberg Literary Archive Foundation, how to help produce our new eBooks, and how to subscribe to our email newsletter to hear about new eBooks.

John Gabriel Borkman, by Henrik Ibsen

A free ebook from <http://manybooks.net/>